

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БОЙКО БОГДАН АНДРІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
В.о. завідувача кафедри
господарського права,
к.ю.н.

_____ Є.О. Липницька

«_____» _____ 2020 р.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ
Спеціальність 081 Право

Магістерська робота

Керівник:
Титова О.В., доцент кафедри
господарського права,
к.ю.н., доцент

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національного шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Керівник: Титова О.В.

доцент кафедри господарського
права,

кандидат юридичних наук, доцент

«__» _____ 20__ р.

МАГІСТЕРСЬКЕ ЗАВДАННЯ

студента 1 курсу СО «Магістр» групи «Б»,

денного відділення спеціальності «Право»

Бойко Богдана Андрійовича

1. **Тема роботи:** Правовий режим майна акціонерних товариств.
2. **Строк надання студентом роботи керівнику:** «__» _____ 2020 р.
3. **Вихідні дані до роботи:** наукова література, нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, практика застосування законодавства щодо правового режиму майна акціонерних товариств, статистичні дані.
4. **Робота виконується на базі:** ТОВ «Торговий квартал» (м.Вінниця).
5. **Результати дослідження:** обґрунтування положень щодо удосконалення правового режиму майна акціонерних товариств з підготовкою пропозицій про внесення змін і доповнень до Закону України «Про акціонерні товариства».
6. **Область застосування результатів роботи:** наукова діяльність, законотворча діяльність.

Тема магістерської роботи зареєстрована № _____ «__» _____ 20__ р.

Ст. лаборант кафедри _____ (підпис)

УЗГОДЖЕНО:

«__» _____ 20__ р.

В.о. зав. кафедри
господарського права,
доцент, к.ю.н.

Є.О. Липницька

АНОТАЦІЯ

Бойко Б.А. Правовий режим майна акціонерних товариств. Магістерська робота. Кафедра господарського права юридичного факультету, Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2020. – 100 с.

У роботі досліджено історію розвитку законодавства про акціонерні товариства, проаналізовано правову основу режиму їх майна. Досліджено питання формування майна акціонерних товариств. Виявлено особливості правового режиму майна акціонерних товариств в процесі здійснення господарської діяльності та її припинення.

Проведено порівняльний аналіз відповідного законодавства України, зарубіжних країн (Великобританії, США, Естонія) та законодавства ЕС.

Обґрунтовано пропозиції щодо уточнення правового режиму майна акціонерних товариств, розроблено рекомендації з удосконалення законодавства у цій сфері.

Ключові слова: правовий режим, майно, акціонерне товариство, статутний капітал, установчий договір, статут, засновники, акція, емісія, припинення діяльності, банкрутство.

Табл. 2. Бібліограф.: 143 найм.

SUMMARY

Boiko.B. The Legal Regime of the Joint Stock Company Assets. The Master's Thesis. Commercial law department of Law Faculty, Vasyly' StusDonetsk National University Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsa, 2020. – 100 p.

The history of the development of the legislation on joint-stock companies is investigated in the work, the legal basis of the legal regime of their property is analyzed. The issue of formation of property of joint - stock companies is investigated. The peculiarities of the legal regime of the property of joint-stock companies in the process of carrying out economic activity and its termination are revealed.

A comparative analysis of the relevant legislation of Ukraine, foreign countries (UK, USA, Estonia) and EU legislation.

Proposals for improving the legal regime of property of joint-stock companies are substantiated, recommendations for improving the legislation in this area are developed.

Key words: legal regime, property, joint - stock company, authorized capital, constituent agreement, charter, founders, action, issue, termination of activity, bankruptcy.

Tabl. 2. Bibliography: 143 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ.....	7
1.1.Поняття та зміст правового режиму майна акціонерних товариств... .	7
1.2. Розвиток та стан законодавства про правовий режим майна акціонерних товариств.....	17
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ.....	26
2.1.Правові засади формування майна акціонерних товариств.....	26
2.2. Порядок використання майна акціонерних товариств	46
РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ПРИ ЇХ ПРИПИНЕННІ.....	76
3.1. Правовий режим майна акціонерних товариств в процесі реорганізації.....	76
3.2. Правовий режим майна акціонерних товариств при їх ліквідації	87
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	101
ДОДАТКИ	116

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання саме в акціонерних товариствах зосереджена найбільш значна частина промислового потенціалу України. На сьогодні в Україні функціонує 13902 акціонерних товариств (з них публічних акціонерних товариств – 1418 та приватних акціонерних товариств – 5352) [1].

Майнові відносини в акціонерних товариствах є більш складними, чим в інших видах господарських товариств. Належне правове регулювання майнових корпоративних відносин, які виникають в акціонерних товариствах, забезпечує реалізацію, охорону, захист прав та інтересів їх сторін, підвищує привабливість товариств для інвесторів і створює умови для їх розвитку не лише в Україні, а й на міжнародному ринку [2, С.1-2].

Питання правового режиму майна акціонерних товариств досліджували у своїх роботах такі вчені, як Н.С. Бутрин, О. М. Вінник, О. Р. Кібенко, А.В. Смітюх, І. В. Спасибо-Фатеева, В. С. Щербина, О.С. Янкова та інші. Однак, низка питань у досліджуваній сфері, таких тощо потребують додаткового дослідження. Одночасно, динамізм корпоративних відносин, наявність неточностей та неузгодженостей у нормах діючого законодавства, також, обумовлює необхідність постійного уточнення підходів до їх правового регулювання.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають з приводу майна акціонерних товариств та реалізації ними своїх правомочностей щодо цього майна.

Предмет дослідження – правовий режим майна акціонерних товариств.

Мета дослідження – розробка пропозицій щодо вдосконалення правового режиму майна акціонерних товариств.

Для досягнення зазначеної мети у роботі було поставлено наступні завдання:
аргументувати доцільність уточнення положень щодо укладання та змісту установчого договору;

обґрунтувати доцільність уточнення положень щодо солідарної відповідальності засновників за зобов'язаннями, пов'язаними з його заснуванням, які виникли до державної реєстрації акціонерного товариства;

виробити рекомендації щодо складу відомостей, які повинні міститися у статуті акціонерного товариства щодо майнових аспектів його заснування;

надати пропозиції щодо вдосконалення порядку визнання емісії цінних паперів акціонерного товариства недійсною;

запропонувати шляхи уточнення повноваження загальних зборів акціонерів щодо прийняття рішення про розміщення товариством інших цінних паперів, крім акцій.

Методологічною основою роботи є сукупність наукових методів дослідження, яка включає: діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, структурно-функціональний та інші наукові методи

Апробація дослідження. Під час підготовки магістерської роботи було опубліковано тези доповіді на тему «Про окремі аспекти захисту переважного права акціонерів при додатковій емісії акцій» (Весняні юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXVII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні читання –2020». 30 квітня 2020 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. с. 273-273).

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, шести підрозділів та висновків, містить 100 сторінок та список використаних джерел із 143 найменувань, додаток.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

1.1. Поняття та зміст правового режиму майна акціонерних товариств

Категорія правового режиму майна дозволяє розкрити правове становище акціонерного товариства у повному обсязі, визначити зміст його майнових прав та обов'язків у процесі здійснення господарської діяльності [3, С.68]

Правовий режим – це теоретична категорія юридичної науки, що означає певний набір методів та способів правового регулювання, за допомогою якого встановлюється особливий порядок правового регулювання суспільних відносин, у тому числі й тих, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням та розпорядженням майном [3, С.71].

В юридичній літературі з права нема єдиного підходу до розуміння правового режиму майна суб'єкта господарювання, який дає можливість розкрити зміст правового регулювання майнових відносин суб'єкта господарювання. Існуючі в юридичній літературі визначення правового режиму майна за своїм змістом складаються з різного за ступенем деталізації переліку ознак економічного чи юридичного характеру, що нерідко виражається в поєднанні цих двох груп ознак, які «дублюють» однакові за змістом їх властивості, що з різних боків розкривають єдине поняття правового режиму майна [3, С.72].

Якщо звернутися семантики слова «режим», то одному варіанті вказується його етимологія від франц. *regime*, або від латинського *regimen* - управління. У зв'язку із цим у галузевій юридичній літературі, як правило, підкреслюється, що за першочерговим змістом слово «режим» пов'язане з управлінням, регулюванням, а також наголошується на цілеспрямованому характері режимів. В іншому випадку «режим» інтерпретують як «розпорядок справ, дій», як «умови діяльності, роботи, існування чого-небудь». На відповідне вказує також юридична енциклопедія, яка визначає режим як

встановлений національним законодавством і нормами міжнародного права порядок у суспільних відносинах [4, С.197]

У Великому юридичному словнику правовий режим визначається як особливий порядок правового регулювання, що має вираз у вигляді певного поєднання юридичних засобів, створює бажаний соціальний стан і конкретний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права. Із цього визначення випливає, що: а) зміст правового режиму становлять юридичні засоби (правові норми, договори, суб'єктивні права, юридична відповідальність тощо); б) мета встановлення правового режиму – забезпечення інтересів суб'єктів права шляхом створення сприятливого або несприятливого стану розвитку відповідних відносин [5, С.55].

Правовий режим відображає спосіб упорядкування відповідних суспільних відносин шляхом застосування певного набору правових засобів, обумовленого способами правового регулювання, які є адекватними природі цих відносин, і мають на меті забезпечити їхню певну спрямованість на даному етапі суспільного розвитку [5, С.56].

Одним з ключових аспектів проблематики правового режиму виступає їх класифікація за різними критеріями, яка дозволяє вирізнити його окремі види та надати їм порівняльну характеристику.

Автори робіт, присвячених вивченню окремих правових режимів певних об'єктів, нерідко використовують поняття «спеціальний правовий режим», «галузевий правовий режим», «пільговий правовий режим», «режим максимального сприяння» тощо [6, С.123].

У свою чергу, аналіз галузевого законодавства надає змогу виокремити такі види правових режимів: 1) режими правових станів (режим надзвичайного стану, режим воєнного стану, режим карантинних зон тощо); 2) режими територій (режим заповідників, режим континентального шельфу, режим території, що зазнала радіоактивного забруднення тощо);

3) режими окремих предметів (режим радіоактивних матеріалів, режим обігу вогнепальної зброї та вибухових речовин, режим документообігу тощо);

4) режими за видами діяльності (режим господарської діяльності, режим підприємницької діяльності, режим здійснення валютних операцій тощо) [7, С.27]

Правовий режим майна насамперед характеризується як певний порядок регулювання майнових відносин, який виникає внаслідок дії комплексу правових засобів, які становлять єдине ціле, незалежно від їх галузевої належності чи місця в системі права. Ними є норми права, правоздатність, юридичні факти, санкції, заходи заохочення та інші правові явища, що вважаються інструментами реалізації права, розв'язання завдань, що стоять перед ними. [8, С.54].

Нерідко термін «правовий режим» вживається стосовно певного майна, наприклад, правовий режим майна суб'єктів господарювання, або юридичної особи чи окремих з них, подружжя, правовий режим окремих видів речей (майна), зокрема земельних ділянок або нерухомості, цінних паперів, статутного капіталу та порядку його формування тощо. І це не безпідставно, адже законодавчі акти України також часто визначаються саме правовий режим того чи іншого майна, наприклад закони України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», «Про правовий режим майна, що забезпечує діяльність Верховної Ради України». Іноді, правда, в назві закону допускається суміш всіх понять - і правового режиму, і правового статусу, при чому відносно доволі різних аспектів - і діяльності, і майна, і самих юридичних осіб. Це Закон України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», в ст.2 якого тим не менш вказується на регулювання правового режиму майнового комплексу цих організацій

Сходження на галузевий рівень демонструє такі деталізації поняття правового режиму, як бачення його впливу на структуру майна, порядок його набуття, використання, і вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів. Тому основними чинниками, які характеризують основи правового режиму майна, є його економічний зміст та цільове призначення;

форма власності; правовий титул, на якому майно набуто суб'єктом; вид майна; вид суб'єкта; сфера здійснення та вид діяльності, що здійснюється. А якщо власник має правомочність розпоряджання, то дослідники спрямовують вектор поняття правового режиму зі статички (тобто поняття майна як об'єкта, в тому числі права власності на нього) до динаміки, що надає можливість поширити його на правочини. Отже, категорія «правовий режим» є доволі місткою і припускає різноманітні інтерпретації [9, С. 56-57]

Що стосується правового режиму майна акціонерного товариства дослідники визначають його як «встановлену в чинному законодавстві системну сукупність елементів, якими є структура (склад) майна, порядок формування (набуття) майна, порядок використання (експлуатації) майна, порядок вибуття (відчуження або повернення власнику) майна акціонерного товариства, а також порядок звернення стягнення на майно його кредиторами [3, С.74]

На специфіку правового режиму майна суб'єкта господарювання безпосередньо впливають такі фактори: форма власності; правова підстава, на якій належить майно тому чи іншому суб'єкту господарювання; вид та організаційно-правова форма суб'єкта господарювання тощо. Тому вчені розкривають зміст та сутність правового режиму майна акціонерного товариства, також, як встановлені у законодавстві правила реалізації правомочностей з володіння, користування та розпорядження майном товариства в процесі підприємницької діяльності [10, С.131].

При цьому, говорячи про правовий режим майна акціонерного товариства дослідники акцентують увагу на наступних його аспектах: 1) в науці господарського права відсутній єдиний підхід до розуміння категорії правового режиму майна суб'єкта господарювання; 2) немає однозначного розуміння понять «майно акціонерного товариства», «капітал акціонерного товариства», «фонди акціонерного товариства», «активи» та ін.; 3) елементи правового режиму майна акціонерного товариства розпорошені в масиві чинного законодавства України, що ускладнює, а в деяких випадках навіть унеможлиблює застосування відповідних норм; 4) правове регулювання

майнових відносин в акціонерному товаристві нарівні спеціального закону значною мірою є неповним, лаконічним; 5) чинне законодавство про акціонерні товариства містить багато суперечливих положень про майнову основу акціонерного товариства; 6) чинне законодавство про акціонерні товариства не в повній мірі адаптоване до законодавства ЄС [3, С.70-71].

Незважаючи на те, що, як було зазначено вище, ГК України не містить поняття правового режиму майна суб'єктів господарювання, він визначає, що основою правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, є право власності, інші речові права (право господарського відання, право оперативного управління, інші речові права, передбачені Цивільним кодексом України (права володіння, права користування тощо) інші права відповідно до умов договору з власником майна (ч.ч. 1–2 ст. 133ГК України) [11, С.177].

Що стосується безпосередньо поняття «майно», то в його основі лежить той факт, що людина у своїй життєдіяльності тісно пов'язана з предметами природи, речами. Разом з тим трактується це поняття в юридичній літературі по-різному і вживається в різних значеннях. Багатозначність цих понять викликана історичними об'єктивними причинами: впливом різних правових доктрин на різних етапах формування цивільно-правової термінології; тісним зв'язком наукової мови цивільного права з побутовою, розмовною українською мовою, однак особливу роль мають значення, в яких використовується цей термін у законодавстві [12, С.182].

Термін «майно» як юридичне поняття вживається у таких значеннях: 1) певна річ або сукупність речей, у т.ч. гроші та цінні папери; 2) сукупність речей та майнових прав (прав вимоги) певної особи (актив); 3) сукупність прав та обов'язків певної особи, які характеризують її майнове становище [13, С.111].

Майном господарського призначення пропонується вважати сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших

передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. До цього виду майна належить також майно установ та організацій, що фінансуються з бюджетів усіх рівнів, якщо воно використовується у процесі організації та здійснення господарської діяльності відповідно до законодавства [14, С. 194].

Поняття «майно товариства» узагальнює всі види майна і майнових прав цього суб'єкта права. Під майном мають на увазі всі активи і пасиви товариства. За ознакою функціонального призначення окремих видів майна це: основні фонди, оборотні кошти, інші матеріальні цінності товариства [15, С.136].

У Цивільному [16] та Господарському [17] кодексах України термін «майно» має таке формулювання:

особливий об'єкт, яким вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК);

сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів (ч. 1, ст. 139 Господарського кодексу) [13, С.111].

Слід підкреслити, що визначення майна в ст. 139 ГК України вказує на його економічну роль, тоді як визначення майна в ст. 190 ЦК України (речі, сукупність речей, майнові права та обов'язки) можна розглядати швидше як перерахування елементів поняття [18].

Відповідно до ст. 179 ЦК річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Щодо поняття «нематеріальний актив», то ним, згідно зі ст. 14 ПК, є право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами [19].

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 12.10.2010 р. №1202, нематеріальний актив — немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований.

Наступною складовою поняття «майно» за ГК є «інші цінності». ГК не містить визначення терміна «цінності», проте називає складові поняття «майнові цінності». У ч. 2 ст. 139 ГК вказується, що майнові цінності залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів. Далі у ч. 3-7 ст. 139 ГК дається пояснення, що таке основні фонди, оборотні засоби, кошти та товари. Основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів. Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів. Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства.

Товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги. Особливим видом майна суб'єктів господарювання є цінні папери. Висловлюється думка, про те, що відносно «...поняття «основні фонди» необхідно зазначити, що ... законодавець ототожнює це поняття з поняттям «основні засоби» [13, С.115-116].

Згідно із ст. 14 ПК, основні засоби - матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі,

незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік). Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92 основні засоби — матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [20].

У законодавстві про бухгалтерський облік замість терміна «оборотні засоби» вживається термін «оборотні активи». Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» оборотні активи - гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [21].

Щодо визначення поняття «кошти» у чинному законодавстві, то воно переважно збігається із запропонованим у ГК: кошти — гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [22]; кошти гривня або іноземна валюта (ст. 14 ПК) [13, С.115-116].

Фахівці, як правило, дотримуються думки, що майно вбирає в себе як рухомі, так і нерухомі речі. Тим не менше, у справі Віггінс проти Сполученого Королівства уряд, заперечуючи проти скарги заявника, посилався, зокрема, на

те, що під майном слід розуміти винятково рухомі речі. Комісія, звісно, рішуче відхилила такий аргумент (*Wiggins v. United Kingdom*, no. 7456/76, Commission decision of 8 February 1978). Дальша практика Суду без вагань potwierджує, що до складу майна входять будь-які матеріальні об'єкти, що належать особі, — як рухомі, такі нерухомі. Так, предметами спорів у справах, що розглядалися ЄСПЛ, зокрема, були: земельні ділянки, житлові будинки, автомобілі, золоті монети тощо. Обсяг поняття «майно» «не вичерпується правом власності на матеріальні об'єкти... Відповідно, на рівні з матеріальними об'єктами певні права та інтереси, які становлять собою активи, також можуть розглядатися як «майно»» (*Saghinadze and Others v. Georgia*, no. 18768/05, § 103, ECHR (2010)). Головне питання, яке постає в цьому зв'язку, — яким ознакам має відповідати те чи інше суб'єктивне право, щоб його можна було визнати майном? Карнаух Б. П. вказує, що практика ЄСПЛ дає змогу виокремити три таких ознаки: (1) змістова характеристика, (2) галузева належність та (3) визначеність. [23, С.237].

Суб'єктивне право може складати собою майно лише у тому разі, якщо таке право має економічну цінність, яка більш-менш точно може бути виражена в грошовому еквіваленті. Це, мабуть, найважливіша і неодмінна вимога. Якщо певне право такій вимозі не задовольняє – воно не може вважатися майном, і тому *ratione materiae* не потрапляє до сфери захисту ст. 1 Протоколу № 1. Так, в одній зі справ заявники скаржилися на те, що держава-відповідач, позбавивши їх дворянських титулів, порушила їхнє право на мирне володіння майном. Однак Суд визнав заяву неприйнятною, мотивуючи своє рішення тим, що успадковуваний дворянський титул сам по собі не має економічної цінності, через що не може бути кваліфікований як майно в розумінні ст. 1 Протоколу №1. [23, С.207].

Для того, аби вважатися майном і бути забезпеченим можливістю судового захисту, певне право мусить бути достатньо визначеним. Гарантуючи захист власності, Конвенція не гарантує право на набуття власності. У справі Маркс Суд підкреслив, що «стаття (Р 11) не більше як закріплює право кожного мирно володіти «своїм» майном, і, відповідно, застосовується

лише до наявного майна особи, і не гарантує право набувати майно шляхом спадкування або укладення угод». На цій підставі ст. 1 Протоколу №1 була визнана незастосовною щодо заявниці, котра до відкриття спадщини оскаржувала чинність закону, що позбавляв її, як позашлюбну дитину, права спадкувати. Суд виснував, що доки спадщина не відкрилася, заявниця не може мати жодних прав на майно спадкодавця. Отже, якщо особа скаржиться на порушення свого майнового права, вона повинна насамперед довести, що таке право їй належить [23, С.210].

Отже, судова практика Європейського суду свідчить про досить широкий підхід до визначення поняття «майно». Воно володіє автономним значенням і не обмежується лише правом власності на матеріальні об'єкти. Так, Європейський суд визнав, що гарантії статті 1 Першого Протоколу поширюються і на такі специфічні об'єкти, як: 1) суми, присуджені остаточним і обов'язковим судовим чи арбітражним рішенням; 2) право на відшкодування експортного ПДВ; 3) право на відшкодування надмірно сплаченого податку; 4) ліцензії на здійснення господарської діяльності чи надання певних послуг; 5) клієнтуру і ділові зв'язки фірми; 6) доменне ім'я; 7) право на акцію; 8) право на зайняття рибним промыслом тощо. Включення в поняття «майно» не лише традиційних речей, а й інших об'єктів у тому числі інтелектуальної власності, з огляду на обов'язковість правових висновків Європейського суду у питаннях тлумачення і застосування Конвенції, відкриває можливості поширювати механізм захисту, закладений у статті 1 Першого Протоколу, на правові явища, які виходять за межі традиційного для романо-германської правової сім'ї розгляду об'єкта права власності як тілесного об'єкта матеріального світу (речі) [24, С. 221].

Ще одне визначення поняття "майно" містить Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, підписана від імені України 11 грудня 2003 р. ум. Меріда (Мексиканські Сполучені Штати) і ратифікована Верховною Радою України 18 жовтня 2006 р. За цією Конвенцією «майно» означає будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в

правах, а також юридичні документи або активи, що підтверджують право власності на такі активи або інтересу них. Незважаючи на те, що у такому розумінні термін «майно» вживається для цілей зазначеної Конвенції, тим не менше він має певне значення і для більш повного розуміння поняття майна як об'єкта універсального правонаступництва [25, С.81].

1.2. Розвиток та стан законодавства про правовий режим майна акціонерних товариств.

Тенденції формування і функціонування АТ майже повністю відображають закономірності розвитку світового виробництва. У цьому полягає їх універсальність: АТ як форма організації бізнесу отримала розвиток завдяки об'єктивним умовам розвитку світового господарства та завдяки своїм якостям змінюється відповідно до змін середовища свого існування [26].

На думку Ягмурджим. А.В. початок був покладений у Стародавньому світі і, перш за все, у Римській імперії, тобто в римському праві. Зростання території римської держави, завоювання суміжних держав (Греції, Корсіки, Сардинії, значної частини Сіцилії і т.д.), розвиток торгівлі з іншими народами, розширення господарської діяльності (будівництво флоту, поставки, суспільні роботи) вели до розвитку римського права. Потреби господарства викликали до життя такий прийом юридичної техніки, як впровадження в обіг майнової маси, відособленої від майна фізичних осіб. Як показують дослідження, спочатку це були союзи з релігійними цілями (*sodalitates*, *collegia*, *appariorum*), яким Закони XII таблиць надали право розробляти для себе статuti за умови, що вони не супе-речать закону і професійні союзи ремісників (*fabrorum*, *pistomm*). За часів республіки до них приєдналися корпорації служителів при магістратах (*collegia appariorum*), об'єднання взаємодопомоги. На думку багатьох дослідників, особливий інтерес представляють так звані «об'єднання відкупників» — об'єднання підприємців, що брали на відкуп державні доходи і управляли по договорам з державою державними маєтками, що проводили для

держави крупні будівельні роботи і т.д. (*collegia publicanorum*). Саме такий тип господарства, що мав, як правило, натуральний характер, ще не вимагав міцних об'єднань підприємців з тривалим терміном існування, але вже необхідність в об'єднанні розрізнених для досягнення більш значної господарської мети та в обмеженні ризиків окремих власників. Саме тому можна вважати, що римське приватне право зробило перший крок на шляху становлення і розвитку корпоративних акціонерних об'єднань і корпоративного права, на що вже звертали увагу багато дослідників [27, С.128-129].

Загальновизнаними першими попередниками і прототипами сучасних акціонерних корпорацій англійська Ост-Індська компанія (1600 р.) і голландська Ост-Індська компанія (1602 р.). Саме вони дозволяють зробити про те, і цю історію акціонерних товариств можна досліджувати залежно від розвитку крупних торговельно-промислових підприємств. Вперше великий розмір підприємств виявився в морській торгівлі, і морські товариства середніх представляють подібність акціонерної корпорації. Коли в XV-XVI ст. відкриття нових країн, віддалених далеко від європейських держав, викликало потребу в крупних підприємствах, акціонерна форма виявилася найбільш. Значний капітал, затребуваний заморською торгівлею, обумовлювався декількома чинниками: «ревності» уряду Іспанії до купців інших держав, що примушували купців об'єднуватися для протистояння «силі»; ворожістю тубільців, яка примушувала забезпечувати торгівлю військовою силою; великою вартістю морських судів і їх озброєння; ризикованістю торгівлі, місце діяльності якої було вельми віддалене від власників і відрізане від постійного з ними спілкування. З початку XVII століття в Голландії і Англії, а потім і у Франції утворюється низка акціонерних корпорацій, під іменами Ост-Індської, Вест-Індської, Сурінамської, Канадської і т.п. Ці корпорації виникали не інакше, як з дозволу уряду у кожному окремому випадку. Проїняті адміністративним наглядом, переслідуючи політичні цілі розширення державної території, вони

носили публічний характер, були як би галузями державного господарства [27, С.129]

Таблиця. 1. Етапи розвитку акціонерного товариства як економіко-правової конструкції [28]

Етап розвитку АТ	Період і регіон	Основні характеристики
1	2	3
Етап зародження	ІІ тис. років до н.е. Ст. держави Месопотамія Ст. Китай	Виникнення об'єднань, які засновуються та існують тільки згідно з волею осіб, які до них входять, у сфері морської торгівлі, землеробних та виробничих об'єднань, які є, по суті, прототипами сучасних АТ
Античний	XVII ст. до н.е. – V ст. н.е. Ст. Греція Ст. Рим	Подальший розвиток принципу колективного підприємництва у сфері морської торгівлі; залучення до участі в торгових «спекуляціях» широких мас населення, законодавче оформлення поняття юридичної особи та закріплення принципу обмеженої відповідальності осіб, що входять до кола його засновників
Колоніальний	XV–XVII ст. Англія, Нідерланди	Розвиток підприємництва на основі об'єднання капіталів пов'язано з активізацією

		морської торгівлі, яка зумовлена Великими географічними відкриттями
Етап становлення	к. XVII –20 рр. – поч. XIX ст. Зах. Європа, Північно-американські колонії Англії	Проникнення принципу акціонерного товариства зі сфери торгового підприємництва до фінансового, а також в промислову сферу у зв'язку з прискореними темпами НТП; виникнення «мільних бульб» як економічного явища; завоювання акціонерною формою організації підприємництва домінуючих позицій в Західній Європі та Південній Америці
Етап залізничних компаній	30- р.р. XIX ст.- поч. XX ст. Зах. Європа, США	Переважає розповсюдження акцій залізничних акціонерних компаній, які створили на поч. XX ст. широку мережу залізниць; процвітання «пустого» засновництва та фінансових спекуляцій; зако-нодавче втручання в процес акціонування
Державно-монополістичний	Поч. XX ст.-50-рр. XX ст. Зах. Європа, США	Використання акціонерної форми для створення великих монополій, вплив яких виходить за рамки окремих ринків і розповсюджується

		на всю економіку окремих країн; посилення державного втручання до економіки; розвиток анти-монопольного законодавства; націоналізація крупних підприємств у ряді країн
Сучасний	з 50-х рр. XX ст.	Закріплення акціонерної форми власності в світовій економіці; реалізація принципу «народного капіталізму»; учасниками акціонерних відносин стає значна частина населення

У цей час виникають акціонерні об'єднання і в Україні, що на той час займала досить вагоме місце в поширенні акціонерного підприємництва в Російській імперії. Так, у 1830 році імператор Микола I затвердив положення «Про заснування в Малоросії компанії для виробництва цукру з буряка». Створена компанія займалась виключно виробництвом цукру та реалізовувала свою продукцію на ярмарках за умови обов'язкової виплати «Гильдийских повинностей», виступаючи як єдиний купець.

Поступово українські цукровари захопили всі існуючі ринкові ніші, проте необхідність технічного переобладнання цукроварень зумовила концентрацію капіталу в найоптимальнішій формі – акціонерних товариств, у 1881 році їх було вже 71.

На початку XIX століття при Олександрі I був прийнятий маніфест про привілеї купецтву та торговим компаніям Російської імперії, Який, по суті, став нормативною базою для розвитку акціонування. Трохи пізніше Миколою I було затверджено «Положение о компаниях на акциях», яке ввело деякі обов'язкові

вимоги щодо змісту статуту, а саме, що він повинен містити: розмір статутного капіталу, порядок розподілення акцій, право та обов'язки акціонерів, звітність, розподілення дивідендів, порядок ліквідації компанії.

На рубежі двох сторіч акціонерні товариства займають вирішальні позиції в господарському житті країни. Але до кінця 1917 року процес розвитку акціонерних товариств припинився і торгівлю цінними паперами було заборонено.

17 серпня 1927 року було прийнято Положення про акціонерні товариства, яке детально регулювало діяльність останніх та діяло протягом 30 років. Відповідно до цього Положення акціонерне товариство — це юридична особа, що діє згідно з особливим статутом із статутним (засновницьким) капіталом, який розділено на певну кількість рівних частин — акцій. У кінці 20-х-на початку 30-х років всі акціонерні товариства були ліквідовані або перетворені в державні об'єднання [29, С.97-99].

З 1985 року починається відродження підприємницьких корпорацій. У 1986-1988 рр. ряд суб'єктів господарювання (Львівське виробниче об'єднання «Конвеєр», трест «Чимкентстрой», Ярославське виробниче об'єднання «Червоний Жовтень» і ін.) починають випуск і реалізацію так званих акцій трудового колективу і акцій підприємств [30, С. 284].

Нарешті, постановою Ради Міністрів СРСР від 19 червня 1990 р було затверджено Положення про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю та Положеннях про цінні папери, які заклали правову основу для створення і розвитку підприємницьких корпорацій. Всього за один рік, який минув після прийняття даної постанови, в СРСР було створено тисяча чотириста тридцять два господарських товариства, з них 402 були акціонерними. На Україні ці цифри склали 166. [30, С. 287-288].

З 1991 р., після розпаду СРСР, в Україні розвивається власне законодавство про акціонерні товариства.

У 1991 р приймається ряд основних законів в галузі правового регулювання підприємницької діяльності: Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 р № 698 - XII [31], «Про власність» від 07.02.1991 р № 697 - XII [32], «Про підприємства

в Україні» від 27.03.1991 р № 887 - XII [33], Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.1991 р № тисячі двісті одна - XII [34].

Прийняття цих нормативних актів заклало правовий фундамент для розвитку ринкових відносин в Україні, вперше були визначені учасники таких відносин - підприємці різноманітної організаційно-правової форми, включаючи акціонерні товариства. Правовий статус акціонерних товариств як корпоративних суб'єктів підприємницької діяльності в Україні був закріплений в спеціальному законодавчому акті, прийнятому також в 1991 році, але дещо пізніше - Законі України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р № 1 576 - XII [35]. Даний Закон залишався одним з основних джерел правового регулювання діяльності акціонерних товариств аж до моменту спеціального закону - Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р № 514 - VI [36].

Слід зазначити, що значний поштовх акціонерний рух отримав в період прийняття Закону України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 року, в якому чітко регламентувався процес продажу акцій відкритих акціонерних товариств, який визначався як один із ключових засобів приватизації, що стало вагомим каталізатором у створенні таких товариств. Отже, необхідно зазначити, що в Україні більшість акціонерних товариств була створена саме під час приватизації. Акціонерний капітал створювався не класичним шляхом, тобто за допомогою об'єднання різних індивідуальних капіталів в один акціонерний капітал, а шляхом приватизації – розподілу статутного фонду державних підприємств на прості акції [37, С.257].

У 1996-2008 рр. здійснюється істотний перегляд норм корпоративного законодавства, зокрема, суттєво вдосконалене законодавство про цінні папери та фондовий ринок (прийнятий Закон «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р № 448/96-ВР) [38], Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10.12.1997 р № 710/97-ВР [39], внесені істотні зміни в Закон «Про цінні папери і фондову біржу»). Створена значна правова база з питань управління державними корпоративними правами. Прийнято низку законодавчих актів, які регулюють

діяльність інститутів спільного інвестування (корпоративних і пайових інвестиційних фондів) і діяльність на ринках фінансових послуг (Закон «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 р № 2299 – III [40], Закон «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р № 2664 – III [41]).

У 2003 р одночасно були прийняті Господарський і Цивільний кодекси України, які також містять окремі положення, присвячені регулюванню правового статусу акціонерних товариств і правового режиму їх майна.

І лише у 2008 році законодавець ухвалив Закон «Про акціонерні товариства», який вніс багато нового. У зв'язку зі вступом в дію нового Закону, всім без виключення акціонерним товариствам (акції яких були випущені в документарній формі) до жовтня 2010 року, було необхідно здійснити переведення випуску акцій в бездокументарну форму та до квітня 2011 року повністю привести свою діяльність у відповідність до нових вимог. Найсуттєвіші зміни Закону про акціонерні товариства.

Серед найбільших змін Закону про акціонерні товариства щодо правового режиму майна АТ є: вимога обов'язкового лістингу публічних акціонерних товариств; існування акцій виключно в бездокументарній формі; новий порядок визначення розміру та порядку виплати дивідендів; особливий порядок придбання значного та контрольного пакетів акцій акціонерного товариства; суттєво оновлений механізм здійснення реорганізаційних процедур тощо [42].

Однак практичний досвід застосування Закону «Про акціонерні товариства» в подальшому виявив і недоліки, і напрямки, які потребують вдосконалення. З моменту введення його в дію до Закону «Про акціонерні товариства» було внесено низку суттєвих змін. Подальші напрямки розвитку законодавства про акціонерні товариства слід пов'язувати з процесом гармонізації законодавства України та законодавства ЄС. Відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18.03.2004 р. [43] на першому етапі такої адаптації, який визначається відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і

Європейським співтовариством і його членами [44] одним із пріоритетних сфер адаптації є сфера законодавства про компанії.

Як зазначають фахівці, за останні роки законодавча база стосовно діяльності АТ в Україні докорінно змінилась, особливо багато змін приніс Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів". Законодавчі акти, які були спрямовані на збільшення прозорості та відкритості АТ та, як наслідок, на покращення інвестиційної привабливості АТ України для іноземних інвесторів, зазнали невдачі та призвели до скорочення кількості АТ, а особливо ПАТ. Тому потрібно створити таку законодавчу базу, яка б стимулювала розвиток АТ, зменшувала податкове навантаження, розвивала фондовий ринок та ринок капіталів [45, С.67].

Таким чином, правовий режим майна акціонерних товариств можна визначити як певний порядок регулювання майнових відносин за участю акціонерних товариств. Правовий режим встановлюється у законодавстві за допомогою різних правових засобів: дозволів: (щодо формування різних фондів), заборон (заборона виплати дивідендів); зобов'язувань (порядок оцінки майна).

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ.

2.1. Правові засади формування майна акціонерних товариств

Етапи створення акціонерного товариства вказані законодавцем у ч.5 ст.9 Закону «Про акціонерні товариства» і фактично всі вони в тій чи іншій мірі пов'язані з формуванням майнової бази акціонерного товариства.

А саме, створення акціонерного товариства здійснюється за такими етапами: 1) прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про емісію акцій; 2) подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку; 3) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та

фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів; 5) укладення з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій; 6) емісія акцій серед засновників товариства; 7) оплата засновниками повної вартості акцій; 8) затвердження установчими зборами товариства результатів емісії акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом; 9) реєстрація товариства в органах державної реєстрації; 10) подання Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати емісії акцій; 11) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати емісії акцій; 12) отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 13) видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Юридичним інструментом, який опосередковує створення акціонерного товариства і формування його майна є установчий договір. На початковому етапі створення акціонерного товариства саме в ньому повинні знайти відображення положення про правову організацію взаємодії засновників щодо формування майна товариства.

Безумовно, засновницький договір, визначаючи порядок здійснення засновниками діяльності щодо створення товариства як юридичної особи, містить умови організаційного характеру. Але в ньому визначаються умови щодо передання засновниками майна товариству, зокрема розмір, склад і строки внесення вкладів у статутний чи складений капітал товариства, тобто обов'язки майнового характеру [46, С.67].

Існуючі трактовки природи установчого договору (незалежно від виду суб'єкта господарювання) об'єднані у три категорії:

1. установчий договір трактується як договір про сумісну діяльність по створенню юридичної особи, який припиняє свою дію після державної реєстрації створеної господарської організації;

2. установчий договір трактується як договір між засновниками на користь третьої особи – організації, що створюється;

3. установчий договір трактується одночасно як установчий акт та акт внутрішнього регулювання (організаційно-управлінський акт), що діє разом зі статутом протягом існування створеної організації [47, С.106] .

Згідно ч.3 ст. 9 Закону «Про акціонерні товариства» при заснуванні акціонерного товариства засновниками може укладатися засновницький договір, у якому визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій, строк дії договору. Засновницький договір не є установчим документом товариства і діє до дати затвердження звіту про результати емісії акцій.

Однак, на думку окремих дослідників системний аналіз змісту частин 1 і 3 ст. 57 ГК дає підстави вважати, що засновницький договір не тільки не припиняє дію з моменту затвердження статуту, а ще і є установчим документом. Ця точка зору базується на тому, що, наведені в ГК поняття «засновницький договір, що укладається засновниками» і «засновницький договір повного та командитного товариств» (вжито у ст. 82 ГК) суперечать одне одному. ЦК також не містить прямої норми щодо припинення дії засновницького договору з моменту реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю. У цьому разі слід розмежовувати попередні домовленості, що можуть бути змінені в статуті (наприклад, розміри часток, вартість акцій та інші питання корпоративного управління), та домовленості щодо укладення договорів. У першому випадку попередні домовленості справді припиняються з моменту заснування товариства. Проте, оскільки з норм законодавства про господарські товариства це прямо не впливає, засновницький договір продовжує діяти і в частині, що становить предмет регулювання статуту [48, С.93-94]

В цілому аналіз положень Закону «Про акціонерні товариства» показує, що положеннями даного Закону про установчий договір недостатньо чітко

регламентують майнові аспекти створення акціонерного товариства. Частина третя ст. 9 Закону «Про акціонерні товариства» встановлює, що засновниками може укладатися засновницький договір, у якому визначається порядок здійснення спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, кількості, типу і класу акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій, строк дії договору.

Таким чином, в даній нормі встановлено право, а не обов'язок укласти договір, але це слід розцінити як недостатньо виправдане. Також не передбачено необхідності зазначення в договорі осіб, уповноважених на вчинення певних дій щодо заснування акціонерного товариства (визначення повноважень осіб, що представляють інтереси товариства в процесі його створення та державної реєстрації) і порядку розподілу витрат, пов'язаних зі створенням товариства.

Є певні неузгодженості у визначенні термінів дії установчого договору. Так, абз.1 ч.3 ст.9 Закону «Про акціонерні товариства» вказує, що установчий договір повинен містити інформацію про термін його дії. У той же час в абз. 3 ч.3 ст.9 цього Закону встановлюється імперативний термін дії даного договору до дати реєстрації Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій

У зв'язку з вищевикладеним доцільно уточнити зміст абз.1 ч.3 ст. 9 Закону «Про акціонерні товариства» виклавши його в такій редакції: «Засновники зобов'язані укласти установчий договір, в якому визначають порядок проведення спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства (включаючи осіб, уповноважених на проведення конкретних дій щодо створення товариства); кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій; порядок розподілу витрат, пов'язаних із заснуванням товариства».

Особливу увагу слід приділити правовим наслідкам невиконання чи неналежного виконання установчого договору. Не менш важливе значення, ніж застосування наслідків визнання правочину недійсним, є визначення впливу

визнання договору недійсним на реєстрацію товариства та, відповідно, можливість її скасування. Законодавство про акціонерні товариства це питання не регулює. Якщо виникає питання про визнання недійсним засновницького договору командитного товариства, повного товариства, в яких такий договір є установчим, визнання його недійсним може виступати підставою для скасування державної реєстрації товариства. Разом з тим визнання недійсним договору про створення акціонерного товариства, на думку фахівців, не повинно призводити обов'язково до скасування реєстрації товариства. Змістом такого договору є розподіл між засновниками обов'язків по створенню товариства, прав та обов'язків самого товариства такий договір не визначає, тому не регулює діяльність акціонерного товариства [47, С.108].

Згідно ст. 12 Закону «Про акціонерні товариства», засновники акціонерного товариства несуть солідарну відповідальність за пов'язаними з його заснуванням зобов'язаннями, що виникли до його державної реєстрації. Акціонерне товариство відповідає за пов'язаними з його заснуванням зобов'язаннями засновників тільки у разі схвалення їх дій загальними зборами акціонерів.

Загальні збори акціонерів, що схвалюють такі зобов'язання засновників товариства, мають бути проведені протягом шести місяців після державної реєстрації товариства, а інформація про такі зобов'язання товариства має бути відображена у статуті товариства.

Аналізуючи зміст цієї статті слід вказати, що участь в створенні акціонерного товариства не повинно означати «автоматичного» покладання на засновника відповідальності. Такий підхід є розповсюдженим у корпоративному законодавстві зарубіжних країн. Так, наприклад, у ст. 188 Комерційного кодексу Естонії передбачено, що відповідальність не несе учасник, який не приймав участь у винесенні відповідного рішення, або голосував проти¹.

У зв'язку з цим запропоновано вказати в ст. 12 Закону України «Про акціонерні товариства», що засновники, які голосували проти рішення, яке

¹ Комерческий кодекс Эстонии. Принят 15.02.1995 RT I/1995, 26, 355.
<https://www.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/kommercheskiy-kodeks>

призвело до заподіяння товариству збитків, або не брали участь в голосуванні, передбаченої законом відповідальності не несуть.

Додатково у Законі «Про акціонерні товариства» слід вказати, що засновники несуть солідарну відповідальність за збитки, заподіяні акціонерного товариству внаслідок надання ними недостовірних даних при заснуванні акціонерного товариства.

Також, оскільки в статті 12 Закону «Про акціонерні товариства» зазначається, що інформація про зобов'язання, схвалені акціонерним товариством обов'язково повинна бути відображена у статуті товариства, а ст. 13 Закону «Про акціонерні товариства» в переліку відомостей, які обов'язково повинні бути в статуті не містить вказівку на таку інформацію, запропоновано узгодити дані норми. Частину 2 ст. 13 Закону «Про акціонерні товариства» запропоновано доповнити пунктом такого змісту: «інформація про зобов'язання, засновників, схвалених акціонерним товариством».

Обов'язковою умовою створення і функціонування АТ у сфері господарювання, є формування статутного капіталу, який служить «майновим фундаментом», на якому базується господарська діяльність товариства. При цьому, особливий характер господарської правосуб'єктності АТ обумовив специфіку формування статутного капіталу таких суб'єктів господарювання [49, С.31].

О.А. Туркот вважає, що формування статутного капіталу – це процес утворення майнової основи шляхом придбання акцій, яка охоплює гарантії для кредиторів. На її думку, необхідно вказане поняття визначити у законодавстві, що дасть змогу значно поліпшити правові аспекти формування майнової основи АТ [50, С.154].

О.С. Янкова визначає статутний фонд як зареєстрований у встановленому порядку і закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке повинно бути передано підприємству у власність (повне господарське відання, оперативне управління) у вигляді внесків для забезпечення його господарської діяльності і як оплата його учасниками отриманих ними майнових прав [51, С.

9.]. В рамках цього підходу знаходиться поняття статутного капіталу, що міститься Цивільному кодексі України

На думку А.В. Боднарчук статутний капітал - це вид капіталу за організаційно-правовою формою підприємства, розмір якого визначається установчими документами відповідно до чинного законодавства і є сукупністю внесків засновників (учасників) в майно під час створення підприємства для забезпечення його статутної діяльності [52].

На погляд Р. К. Шурпенкової, статутний капітал – це вид капіталу за організаційно-правовою формою підприємства, розмір якого визначається установчими документами відповідно до чинного законодавства і є сукупністю внесків засновників (учасників) в майно під час створення підприємства для забезпечення його статутної діяльності [53, С.126]

Розглянуті тлумачення терміну «статутний капітал» свідчить про те, що серед фахівців немає єдиної точки зору щодо визначення цього поняття. Трактують фахівців поділяються на п'ять основних груп, кожна з яких характеризує статутний капітал однобоко: 1. державні засоби; 2. стартовий капітал; 3. джерело інвестування; 4. номінальна вартість акцій; 5. максимальний розмір акціонерного капіталу [52].

Також легальне визначення статутного капіталу, наведене у п. 1.1. Ліцензійних умов провадження страхової діяльності, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 р. № 40, відповідно до якого статутний капітал – це грошові кошти та/або державні цінні папери, внесені учасниками, засновниками страховика шляхом придбання його акцій, часток. Недоліком цього визначення є обмеження вкладів грошовими коштами та/або державними цінними паперами (що можна пояснити специфікою регулювання страхових організацій), використання слова «придбання» без згадування самого товариства [54, С.47].

Статутний (складений) капітал є також поняттям бухгалтерським, оскільки відомості про статутний/складений капітал мають бути зазначені в балансі господарського товариства як його пасив. Окремі вчені називали його

постійним бухгалтерським шифром, в якому фіксується майно, яке має існувати, а не те, яке дійсно існує. Він є показником (або виразником) іншого об'єкта – майна. [55].

А.В. Смітюх обґрунтовує, що відправною точкою для розв'язання проблеми капіталу господарського товариства повинна стати заміна категорій статутного та складеного капіталу категоріями оголошеного корпоративного капіталу та корпоративного капіталу, які не виконують функцію гарантування інтересів кредиторів рішення товариства, не перебувають у безумовній кореляції з його власним капіталом і можуть бути визначені наступним чином:

- оголошений корпоративний капітал - це зареєстрована у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців сукупна вартість вкладів, які певні особи зобов'язалися передати господарському товариству у власність з метою набуття участі у господарському товаристві, визначена на момент прийняття загальними зборами учасників (засновників, акціонерів) рішення про їх внесення;

- корпоративний капітал - це зареєстрована у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, або у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців та установчому документі господарського товариства сукупна вартість вкладів учасників (засновників, акціонерів) господарського товариства, переданих ними у власність господарського товариства з метою набуття участі у господарському товаристві, за вирахуванням вартості вкладів, за рахунок яких було сформовано частки, що згодом були анульовані, визначена на момент прийняття загальними зборами учасників (засновників, акціонерів) рішення про внесення відповідних вкладів [54, С.48].

Правники, також, звертають увагу, що акціонерний капітал, незважаючи на свою роздробленість між власниками акцій, функціонує і вступає у господарські відносини як єдине ціле, як громадський об'єднаний капітал. Відносини розпорядження реалізуються не розрізнено, стосовно до окремих пакетах акцій, а до всього капіталу в цілому [56, С.91].

Таким чином, представляється, що, визначаючи природу статутного капіталу акціонерного товариства, необхідно виходити з того, що він являє собою складне правове явище, виступаючи одночасно і як майнові вклади, внесення яких тягне за собою виникнення зобов'язальних правовідносин між учасниками і товариством, і вартісну оцінку, грошовий еквівалент сукупності вкладів учасників акціонерного товариства.

Щодо співвідношення поняття статутний фонд та статутний капітал юридичної особи Державна податкова служба України зазначає, що з метою оподаткування податком на доходи фізичних осіб ці поняття є тотожними [57].

Закон «Про акціонерні товариства» в ст. 1 визначає статутний капітал як «капітал товариства», який утворюється із сум номінальної вартості усіх розміщених акцій товариства».

Формування статутного капіталу являє собою складний юридичний склад, який включає публічно- та приватно-правові елементи - юридичні факти. Накопичення таких юридичних фактів у визначеній законодавством послідовності тягне настання правових наслідків - утворення майнової основи виникнення господарської правосуб'єктності АТ [49, С.32].

Під час формування статутного капіталу слід дотримуватись наступних вимог: врахування перспектив розвитку господарської діяльності підприємства; відповідно обсягу власних джерел формування засобів обсягу сформованих активів підприємства; забезпечення оптимальної структури капіталу з позиції фінансової стійкості підприємства; забезпечення необхідного фінансового контролю над діяльністю підприємства з боку його засновників [52].

На стадії заснування акціонерного товариства важливе значення має такий аспект правового режиму статутного капіталу товариства, як вимоги до його мінімального розміру.

Відповідно до частини першої статті 14 Закону «Про акціонерні товариства», мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної

заробітної плати, діючої на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства.

Також, стаття 14 встановлює, що статутний капітал визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів. На сьогодні в світі переважає тенденція до відмови від вимоги до мінімального розміру статутного капіталу. Якщо раніше це було характерним лише для країн англо-американської правової сім'ї (Австралія, Канада, Нова Зеландія, США), то зараз і для Японії (яка до недавнього часу мала корпоративне законодавство, сформований під впливом німецького права).

В ЄС приватні товариства теж можуть створюватися без капіталу (Великобританія, Франція). Це підтверджується рішеннями Європейського суду у справах Centros, Inspire Art і berseering). В найближчому майбутньому при впровадженні альтернативного режиму на рівні ЄС пропонується істотно спростити або навіть скасувати його і щодо публічних товариств [58, С.78-81].

Питання встановлення обов'язкового мінімального розміру статутного капіталу для АТ в науковій юридичній літературі є одним з найбільш дискусійних. Можна виділити 3 основні точки зору щодо нього: підвищити його розмір (Ю.Пацурковскій); зменшити його до 25 тисяч євро, як передбачено Другий директивою ЄС (О.Кібенко); взагалі відмовитися від обов'язкового встановлення статутного капіталу (Дж. Армор, Л.Енрікес, Ф.Кюблер ...).

Звісно ж, що такі кроки, як скасування вимог до мінімуму статутного капіталу, є передчасними. Необхідно рекомендувати розпочинати реформування в цій сфері з законодавчого впровадження таких заходів, як розкриття інформації щодо фінансового стану товариства; договірні механізми захисту; встановлення відповідальності директорів; визнання недійсними угод, укладених з метою обману кредиторів тощо.

Джерела формування статутного капіталу – це те первинне майно, яке становить основу статутного капіталу. В цілому законодавець не надає чіткого визначення та не вживає поняття «джерела формування статутного капіталу»,

але для кращого розуміння цього поняття, необхідно його проаналізувати та виокремити загальні аспекти джерел формування статутного капіталу.

Як зазначено вище, конкретного визначення поняття «джерела формування статутного капіталу» в законодавстві немає. У ст. 140 ГК України, вказано, що джерелами формування майна суб'єктів господарювання є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, не заборонені законом.

Згідно з ч.1 ст. 155 ЦК України, статутний капітал формується з вартості вкладів засновників, унаслідок придбання ними акцій. Отже, враховуючи це законодавче твердження, дослідники зазначають, що джерелом формування статутного капіталу є акція [50, С.155-156]

У дореволюційній юридичній літературі одне з перших пояснень походження слова «акція» було дано Д.І. Мейером. Відповідно до цієї інтерпретації термін «акція» походить від давньоримського юридичного терміну «астіо», що означає в перекладі «позов як засіб захисту прав». Даний термін, писав автор, вживається також і в сенсі підстави позову [59].

Після переходу від соціалістичної до ринкової економіки легальне визначення акції вперше з'явилося в Положенні про цінні папери, затвердженому Постановою Ради Міністрів СРСР № 590 від 19.06.90 р, де вказувалося, що акцією є цінний папір, що підтверджує право акціонера брати участь в управлінні товариством, в його прибутках і розподілі залишків майна при ліквідації товариства [60]. Це визначення представляється не в повному обсязі коректним, оскільки не покриває всі варіанти прав, які належать акціонеру.

Слово «акція» (от лат. actio) означає «розпорядження, дозвіл, претензію» . Ю.Є. Петруня розглядає акцію як визначення і одиницю виміру часток (паїв) у статутному капіталі підприємства певної організації [61, С. 17]. За визначенням

Ю.Смірніцького акція «умовна одиниця певних корпоративних прав учасника АТ і документ, який має статус речі і свідчить приналежність особі цих прав, пов'язаних з участю в АТ» [62, С.12]. Зборовський В.В. вказує, що «акція» – це іменний цінний папір без визначеного строку обігу, що посвідчує однакові корпоративні права свого власника (акціонера) у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітента) [63, С.8].

На думку В. Л. Яроцької посвідчене акцією право пайової участі акціонера в акціонерному товаристві характеризується єдністю комплексу різних за характером, але взаємопов'язаних майнових і особистих немайнових прав та обов'язків акціонерів. Виходячи із викладеного, авторка доходить висновку про те, що акція (як окрема видова конструкція цінних паперів) є правовою формою виразу і об'єктом інструментом посвідчення неподільного комплексу майнових і пов'язаних з ними особистих немайнових прав, а також обов'язків акціонера, уособлюючи специфіку цивілістично-інструментального забезпечення (шляхом застосування конструкції цінних паперів) його пайової участі у відповідному акціонерному товаристві [64, С.20].

У вітчизняному законодавстві поняття акції спочатку було закріплено в Законі України «Про цінні папери і фондову біржу». У чинному законодавстві розгорнуте поняття акції міститься в статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», де зазначено, що акція – іменний цінний папір, який підтверджує майнові права її власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств, і законодавством про інститути спільного інвестування [65].

Це визначення не може не викликати заперечень. По-перше в ньому право на управління акціонерним товариством віднесено до категорії майнових прав акціонера, що не є юридично коректним.

По-друге, у визначенні зазначено, що акція підтверджує немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств, а також законодавством про інститути спільного інвестування. У той же час в Законі України «Про акціонерні товариства» в частині першій статті 20 вказується, що акція товариства підтверджує корпоративні права акціонера цього акціонерного товариства.

Поняття корпоративних прав міститься в статті 167 Господарського кодексу України, де вказується, що вони включають, крім прямо передбачених законодавством, також права, передбачені статутними документами господарської організації. По-третє, не враховано той факт, що з прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» акції випускаються тільки в бездокументарній формі.

Нарешті слід зазначити, що це визначення не відображає таких найважливіших характеристик акції, як ті, що вона: закріплює сукупність майнових і немайнових прав, що підлягають посвідченню, відступленню і безумовному здійсненню з дотриманням встановлених законом форми і порядку; мають рівні обсяг і строки здійснення прав усередині одного випуску незалежно від часу придбання цінного паперу.

Законодавче визначення акції викликає у окремих дослідників і інші заперечення. Так, А.С. Швиденко вказує, що поняття акції, яке міститься в ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», містить логічну помилку. Так, спочатку вказується, що майнові та немайнові права акціонера посвідчуються акцій, а потім вказується, що ці ж права передбачаються ЦК України та Законом. Зазначена помилка, на думку дослідника викликана наміром дати акції ознаки, не властиві їй за своєю суттю [66].

Також, на думку дослідників, у зв'язку з тим, що за чинним законодавством акції можуть бути тільки бездокументарними, тобто не існує матеріального носія інформації про них, тому визначення поняття акції як цінного папера, передбачене у частині 1 статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий

ринок» потребує удосконалення через визначення акції як бездокументарного пайового корпоративного цінного паперу [67]

У світовій економіці причин для перетворення цінних паперів з документарної форми в бездокументарну було кілька. Так, одним з каталізаторів став бум на фондовому ринку США в 70-х роках минулого століття. Фондові біржі та торговці просто не справлялися з тією кількістю сертифікатів, з яким їм доводилося мати справу кожен день.

В кінці 80-х років минулого століття Група 30-ти рекомендувала «знерухомити» і на більш пізній стадії повністю «дематеріалізувати» всі цінні папери, які знаходяться в обороті. Таким чином, український режим знерухомлення акцій відповідає кращим світовим зразкам законодавчого визначення правової природи бездокументарних цінних паперів, таких, як, наприклад: ст. 8 Єдиного комерційного кодексу США, Королівський Указ № 62 від 10.11.1967 р (Бельгія), Великогерцогський Указ від 17.02.1971 р (Люксембург) [68].

У зв'язку в вищевикладеному представляється доцільним в статті 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» закріпити таке визначення:

«акція - іменний бездокументарний цінний папір, який підтверджує корпоративні права її власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, які передбачені діючим законодавством та установчими документами акціонерного товариства».

Дуалізм правової конструкції цінних паперів призводить до дискусійності питань щодо можливості віднесення самих цінних паперів до об'єктів речового права або об'єктам чисто зобов'язального права. Аналіз сучасних наукових поглядів на природу цінних паперів дозволяє зробити висновок, що ці принципи розподіляються на такі основні напрямки. Окремі вчені вважають цінний папір (незалежно від форми випуску) річчю і об'єктом речового права [69]. У ряді наукових робіт акція розглядається як річ [70, с. 105;].

Інші дослідники розглядають цінний папір як сукупність зобов'язальних прав [71, С.11] і акцію як сукупність прав [72, С.5,14], або об'єкт речового права.

З прихильників першої позиції найбільш послідовно досліджує природу цінних паперів О.І.Онуфрієнко [69 с. 12-37]. Другий погляд найбільш детально відображає В.В. Посполітак [71, с.20-24].

Останнім часом в українській правовій доктрині поширилася позиція щодо правової природи цінних паперів, яка полягає в тому, що цінні папери (в тому числі акції), випущені в бездокументарній формі, визнаються об'єктами речового права, але не речами і не правами [73, С. 52].

Акції повинні мати номінальну вартість (як було зазначено вище при створенні товариства вона визначається засновниками), проте, згідно з ч.4 ст.6 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок», вона не може бути менше однієї копійки. І при створенні і надалі акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції. Акціонерне товариство розміщує прості або привілейовані акції.

Основи правового режиму цих видів акцій встановлені Законом «Про цінні папери та фондовий ринок» та коротко можуть бути викладені таким чином:

Таблиця 1 Відмінності правового режиму простих і привілейованих акцій.

Прості акції	Привілейовані акції
Дають право на отримання дивідендів, якщо рішення про їх виплату прийнято загальними зборами	Дають переважне право на отримання дивідендів
Дають право на участь в управлінні товариством	Дають право на участь в управлінні товариством тільки в передбачених законом або статутом випадках
Дають право на ліквідаційну квоту	Дають переважне право на ліквідаційну квоту
Надають однакові права	Надають різні права в залежності від класу і т.п.
Не підлягають конвертації в привілейовані акції	Можуть бути конвертовані в прості акції або привілейовані акції іншого класу.

Слід зазначити, що стосовно привілейованих і простих акцій законодавець використовує поняття «клас», «тип» і «категорія». Хоча на практиці таке розмаїття термінології не викликає складності, все ж варто вживати єдиний термін і, більш відповідає дійсності поняття «вид», яким є різновид в ряду предметів або явищ.

О.А. Туркот виокремлює такі етапи формування статутного капіталу акціонерного товариства:

перший етап формування статутного капіталу проведення зборів засновників, на яких приймають рішення про створення товариства та приватне розміщення акцій;

другий етап подання заяви та відповідно всіх документів, зокрема рішення про створення та приватне розміщення акцій до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Після реєстрації комісія видає тимчасове свідоцтво про реєстрацію випуску акцій, яке є підставою для присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера, укладання з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування випусків цінних паперів та оформлення й депонування тимчасового глобального сертифіката;

третій етап полягає в проведенні установчих зборів і затвердженні на них результатів приватного розміщення акцій. Результати затверджуються у формі звіту. Відповідно до ч.10 ст. 6 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок», обіг акцій дозволяється після реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати розміщення акцій та видачі свідоцтва про реєстрацію випуску акцій [50, С.156-159]

Вимоги до приватного розміщення акцій містяться в ст. 32 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок». Укладення договору з першим власником під час приватного розміщення акцій здійснюється або емітентом самостійно, або через андеррайтера, який уклав з емітентом договір про андеррайтинг.

Договір андеррайтингу це договір, який укладається між торговцем (андеррайтером) та емітентом, щодо розміщення цінних паперів або інших фінансових інструментів торговцем (андеррайтером) за дорученням, від імені та

за рахунок емітента за винагороду. Безпосередньо порядок здійснення андеррайтингу встановлений Правилами (умовами) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами, брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, торгівлі цінними паперами [74]. Форма типового договору андеррайтингу затверджена Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку від 18.09.2012 р і договір андеррайтингу, за вказівками ч.1 ст. 32 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» [75].

Документи для реєстрації випуску (випусків) акцій подаються засновником (засновниками) або уповноваженою (ими) особою (особами) засновника (засновників) товариства до центрального апарату Комісії.

Реєстрація випуску (випусків) акцій оформлюється відповідним рішенням реєструвального органу, на підставі якого структурним підрозділом центрального апарату Комісії оформлюється та видається тимчасове свідоцтво (тимчасові свідоцтва) про реєстрацію випуску. Реєструвальний орган після отримання заяви і документів, необхідних для реєстрації випуску акцій, здійснює реєстрацію випуску акцій або відмовляє в реєстрації протягом 25 робочих днів, або повертає у передбачений підпунктом 1 цього пункту строк документи товариству без розгляду. У разі коли в реєстрації випуску акцій відмовлено з мотивів, які товариство вважає необґрунтованими, воно може звернутися до суду.

Тимчасове свідоцтво (тимчасові свідоцтва) про реєстрацію випуску (випусків) акцій, яке (які) видається (видаються) після реєстрації випуску акцій засновнику (засновникам) або уповноваженій(им) особі (особам) засновника (засновників), є підставою для присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера, укладання з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування випусків цінних паперів та оформлення й депонування тимчасового глобального сертифіката. Розміщення акцій повинно бути закінчено в строк, передбачений рішенням про їх розміщення, але не пізніше ніж протягом двох місяців з дати початку укладення договорів з першими власниками.

Загальна номінальна вартість розміщених акцій не може бути меншою, ніж мінімальний розмір статутного капіталу товариства на дату створення (реєстрації) акціонерного товариства. Протягом трьох місяців з дати повної оплати акцій засновниками установчі збори повинні затвердити результати приватного розміщення акцій.

Ринкова вартість майна (крім емісійних цінних паперів, які перебувають в обігу на фондових біржах) та/або майнових прав, внесених як оплата вартості акцій, визначається на засадах незалежної оцінки, проведеної відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність.

Ринкова вартість емісійних цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах і внесені як оплата вартості акцій, оцінюється за біржовим курсом на дату здійснення внеску, а якщо емісійні цінні папери перебувають в обігу більш як на одній фондовій біржі, їх ринкова вартість оцінюється за найменшим із біржових курсів, визначених та оприлюднених на кожній з фондових бірж.

Передача прав за об'єктами права інтелектуальної власності, які є об'єктами технології та вносяться засновниками акціонерного товариства в рахунок оплати акцій товариства, здійснюється відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

Документи для реєстрації звіту про результати приватного розміщення акцій подаються товариством до центрального апарату НКЦПФР. Товариство має подати документи для реєстрації звіту про результати приватного розміщення акцій не пізніше 15 днів з дня державної реєстрації його статуту в органах державної реєстрації.

Підставами для відмови в реєстрації звіту про результати приватного розміщення акцій є: порушення вимог законодавства, пов'язане з розміщенням акцій; невідповідність поданих документів вимогам законодавства; прийняття уповноваженою особою Комісії або судом рішення про зупинення розміщення цінних паперів, яке є чинним на дату реєстрації, у порядку, передбаченому

законодавством; відсутність будь-якого з необхідних документів; порушення процедури створення акціонерного товариства, встановленої розділом II Закону України «Про акціонерні товариства» [76].

На відміну від інших юридичних осіб акціонерне товариство, з одного боку, не може відбутися (бути зареєстрованим) без випуску необхідної кількості його акцій, бо стати його учасником можна лише шляхом обміну вкладу на акцію. З іншого боку, всі кошти, отримані від випуску акцій, враховуються насамперед як оголошений статутний капітал. У нього не можуть бути спрямовані інші кошти, окрім виручених від продажу акцій. Таким чином, одними з перших статей, які з'являються у балансі новоствореного підприємства, є статутний капітал і поточний рахунок. Якщо внески до статутного капіталу були у матеріальній формі, то у балансі також з'являються різноманітні статті необоротних (оборотних) активів. Як правило, на початку діяльності основним джерелом фінансування діяльності підприємства є саме власний капітал, тому його частка у фінансових ресурсах має бути переважаючою [77, С.127].

Формування статутного капіталу юридичної особи можливо також шляхом внесення майнових прав інтелектуальної власності. Коли має місце внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу АТ, то передусім ідентифікується такий об'єкт та перевіряється: хто має права на відповідний об'єкт; чи існують треті особи, які володіють стосовно відповідного об'єкта правами, які підтверджено договором застави, ліцензійним договором тощо; чи зможе АТ використовувати об'єкт інтелектуальної власності, майнові права на який вносяться до його статутного фонду; коли припиняються майнові права на такий об'єкт інтелектуальної власності.

Також слід мати на увазі, що різні об'єкти інтелектуальної власності мають різні особливості правової охорони, які необхідно враховувати під час вибору об'єктів, майнові права на які будуть внесені до статутного капіталу підприємства. Однією з таких особливостей є той факт, що патент на корисну модель та патент на промисловий зразок можуть визнаватися недійсними, що може бути пов'язане з їх невідповідністю умовам патентоспроможності. Отже,

засновки повинні брати до уваги ризиковість формування статутного фонду юридичної особи за рахунок таких об'єктів інтелектуальної власності. Іншою особливістю, яка також потребує усвідомлення, є відносно короткий строк чинності майнових прав на об'єкти патентного права. Для корисної моделі та промислового зразка цей строк становить 10 років [78, С. 91]. Слід зазначити, що на практиці внесення майнових прав інтелектуальної власності застосовується, хоч і не є повністю врегульованим (див, наприклад, [79, С.57-62]).

Слід також, вказати, що колегія суддів КГС ВС наголосила на тому, що закон розрізняє поняття «внесення вкладу до статутного капіталу товариства під час його створення» та «додаткові вклади», тобто такі, що здійснюються при збільшенні вже складеного статутного капіталу [80].

Згідно ст. 86 ГК України забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства бюджетні кошти, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом.

Акціонерне товариство формує також ряд спеціальних майнових фондів. Так, акціонерне товариство, яке здійснює розміщення тільки простих акцій, має право формувати резервний капітал у порядку, передбаченому ч.1 ст. 19 Закону «Про акціонерні товариства». Акціонерне товариство, яке здійснює розміщення простих та привілейованих акцій, зобов'язане формувати резервний капітал у такому ж порядку. Товариство також може формувати спеціальний фонд для виплати дивідендів за привілейованими акціями (ст.30 Закону «Про акціонерні товариства»).

Фонди акціонерного товариства - це передбачені нормами права види або частини майна товариства відповідно до їхнього цільового призначення. Кожен фонд має певний правовий режим [15, С.136].

Слід зазначити, що на акціонерні товариства, як правило, в своїх статутах обмежуються загальними положеннями щодо формування таких фондів. Наприклад, в статуті публічного акціонерного товариства завод «Павлоградхіммаш» вказується, що за рішенням загальних зборів можуть створюватися фонди, порядок формування і використання яких визначається чинним законодавством з питань бухгалтерського обліку, цим Статутом та рішенням загальних зборів акціонерів Товариства [81].

У Статуті ПАТ «Миколаїв Львівський комбін будівельних конструкцій» [82] і Статуті ПАТ «Український інститут по проектуванню Нафтопереробний и нафтохімічних підприємств» Укрнафтохімпроект» [83] в цілому не згадується про формування будь-яких інших фондів, крім резервного.

2.2. Порядок використання майна акціонерних товариств

Аналіз чинного законодавства України дозволяє зробити висновок про те, що до основних операцій, що впливають на правовий режим майна акціонерного товариства в процесі його функціонування можна віднести: а) формування фондів акціонерного товариства (наприклад, резервного фонду та фонду дивідендів), збільшення і зменшення розміру статутного фонду; б) виплата акціонерам оголошених дивідендів; г) надання акціонерам можливості придбання акцій, в рамках реалізації належного їм права придбання акцій додаткової емісії; д) обов'язок викупити у акціонерів акції у випадках, встановлених чинним законодавством; е) виплата ліквідаційної квоти.

Важливим майновим правом акціонерного товариства є право на збільшення розміру статутного капіталу. Згідно ст. 15 Закону про статутний капітал товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або додаткової емісії акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Також, слід враховувати, що у ст.15 Закону про АТ, також, закріплено випадки, коли товариство не може здійснювати збільшення статутного капіталу.

Так, акціонерне товариство, не має права приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом розміщення акцій, якщо розмір власного капіталу є меншим, ніж розмір його статутного капіталу. Не допускається збільшення статутного капіталу акціонерного товариства у разі наявності викуплених товариством або іншим чином набутих акцій. Не допускається збільшення статутного капіталу товариства для покриття збитків, крім випадків, встановлених законом. Обов'язковою умовою збільшення статутного капіталу акціонерним товариством є відповідність розміру статутного капіталу після його збільшення вимогам, передбаченим ч. 1 ст. 14 Закону про АТ, на дату реєстрації змін до статуту товариства.

Згідно ч.3 ст. 15 Закону про АТ, збільшення статутного капіталу акціонерного товариства із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій. Згідно ст. 1 (абз.18) розміщення цінних паперів - відчуження цінних паперів у процесі їх емісії у порядку, встановленому законодавством, та з урахуванням положень проспекту; У ст. 1 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» під розміщенням цінних паперів розуміють відчуження цінних паперів у визначені проспектом емісії цінних паперів способ. У свою чергу емісія визначається як сукупність дій емітента, що проводяться в установленій законодавством послідовності і спрямовані на розміщення емісійних цінних паперів серед їх перших власників (абз.5).

До основних цілей додаткової емісії акцій в Україні можна віднести наступні: фінансування бізнесу, оптимізація оподаткування при інвестуванні, перерозподіл права власності, виконання вимог чинного законодавства відносно розміру статутного фонду акціонерного товариства та навіть легалізація коштів офшорних компаній власників. [84, С.39-40].

Погоджуючись з вищенаведеними положеннями в цілому, необхідно відзначити, що в рамках процедури додаткової емісії, конкретні цілі її учасників, переслідуючи в цілому задоволення економічних потреб, є більш різноманітними і багато в чому залежать від конкретних умов, в яких приймається рішення про емісію і безпосередніх завдань корпоративного

управління акціонерним товариством. Крім залучення інвестиційних ресурсів метою подальших емісій може бути: перерозподіл власності між «старими» і «новими» акціонерами, встановлення або підвищення контролю над капіталом, зміна структури управління, зміна апарату управління і т.п. І ці фактори також вимагають обліку в правовому регулюванні збільшення статутного капіталу акціонерного товариства.

Для вирішення конкретних завдань, що стоять перед акціонерним товариством воно вдається до емісій цінних паперів, які, з точки зору послідовності здійснення відповідно до загальноприйнятої класифікації належать до наступних (вторинним) емісій. Традиційно законодавство України використовувало терміни «додатковий випуск акцій», «додатково випущені акції» (стаття 7 Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» (нині не діє), у Законі «Про акціонерні товариства» також вживаються терміни «додаткові акції» (ст.15), «додаткова емісія» (ст.27).

З точки зору економічних уявлень науковці цієї сфери знань визначали емісію цінних паперів як сукупність цивільно-правових правочинів, адміністративних актів та організаційно-розпорядчих дій (зміст емісії), що здійснюються емітентами та іншими особами в порядку, передбаченому законом, або в іншому порядку, їм встановленій формі та послідовності (процедура емісії) та спрямованих на розміщення цінних паперів, а в підсумку – на задоволення економічних потреб громадян і юридичних осіб [67, С.3].

Поняття «емісія цінних паперів» визначають як послідовність дій емітента щодо розміщення та випуску емісійних цінних паперів [85]. Емісія бездокументарних цінних паперів розглядається, також, як: а) емісійні правовідносини; б) юридичний (фактичний) склад; в) односторонньо-уповноважуючий правочин [67, С.58]. Таким чином, можна сказати, що, в цілому, загальне поняття емісії, закріплене в чинному законодавстві не вступає в протиріччя з теоретичними підходами в даній області.

Емітувати акції мають право підприємства, утворені як акціонерне товариство і при емісії вирішуються такі завдання: встановлюється мета випуску

цінних паперів (для зміцнення своїх позицій на ринку); вивчаються всі можливі ризики (ймовірність відхилень від очікуваних результатів); проводиться розрахунок економічної ефективності проведених операцій; розробляється технологія проведення операції [86, С.58].

Емісія цінних паперів є складним процесом, в рамках якого можна розділити три етапи, кожен з яких має свої особливості.

В ході цього процесу його учасники вступають в досить складні відносини, які, як буде показано далі, включають в себе запрошення до оферти, саму оферту, а також оформлення договірних відносин щодо придбання першим власником цінних паперів у власність від емітента. У зв'язку з цим, дещо спрощеним є підхід Ю. Смирницького, який характеризує процес емісії як «продаж незареєстрованих цінних паперів» [87, С. 19].

Швидше слід вказати, що емісія цінних паперів являє собою юридичний склад, що складається з ряду послідовно виникаючих юридичних фактів. Тільки повна сукупність цих юридичних фактів призводить до правового результату - допуску емісійних цінних паперів до вільного обігу.

У ст. 1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» емісія визначається як сукупність дій емітента, що провадяться в установленій законодавством послідовності і спрямовані на розміщення емісійних цінних паперів серед їх перших власників.

Аналізуючи поняття «емісія» А. Переверзєв звертає увагу на те, що за своєю природою створених відносин розміщення акцій не включається в поняття «емісія акцій», оскільки акції виникають в момент державної реєстрації випуску цінних паперів, а далі в процесі їх розміщення відбувається їх відчуження. Тому визначення поняття емісії акцій доцільно удосконалити з урахуванням того, що розміщення акцій в нього не включається. З огляду на це автор пропонує виключити з визначення емісії в ст.1 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» слова «та розміщення», з чим варто погодитися [88, С.407].

Що стосується додаткової емісії, то під нею в правовій теорії пропонують розуміти таку вторинну емісію, коли акції випускаються поряд з звертаються акціями попередніх емісій.

Залежно від джерела формування статутного капіталу АТ його збільшення може відбуватися шляхом:

- розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості - у разі збільшення статутного капіталу АТ із залученням додаткових внесків (ч. 3 ст. 15 Закону про АТ);

- підвищення номінальної вартості акцій - у разі збільшення статутного капіталу АТ за рахунок спрямування до статутного капіталу додаткового капіталу (його частини) та/або спрямування до статутного капіталу прибутку (його частини) (ч. 4 ст. 15 Закону про АТ);

- випуску акцій з метою конвертації акцій АТ, що припиняються внаслідок приєднання, в акції АТ, до якого здійснюється приєднання - у разі збільшення статутного капіталу за рахунок майна товариств, які приєднуються до АТ (ст. 80 Закону про АТ);

- емісії акцій для переведення зобов'язань АТ - боржника у цінні папери - у разі відновлення платоспроможності боржника (ч. 2 ст. 21 Закону про АТ). [89, С.103-104].

Згідно ст. 21 Закону «Про акціонерні товариства» акціонерне товариство може здійснювати емісію акцій тільки за рішенням загальних зборів. Рішення про збільшення статутного капіталу оформлюється протоколом загальних зборів акціонерів відповідно до ст. 46 Закону «Про акціонерні товариства» та Порядку реєстрації випуску акцій при зміні розміру статутного капіталу акціонерного товариства [90].

Згідно Порядку збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства, затвердженого Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 12.06.2018 р. № 385 [91].

Джерелами збільшення статутного капіталу акціонерного товариства є:

1) додаткові внески у такій формі: грошові кошти, у тому числі грошові внески, здійснені шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог за грошовими зобов'язаннями (крім прав вимоги за зобов'язаннями з виплати заробітної плати, а також за зобов'язаннями щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) та іншими зобов'язаннями перед державним та місцевими бюджетами) або шляхом конвертації конвертованих облігацій в акції;

майно, майнові права (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є набувач, та векселів);

немайнові права, що мають грошову вартість;

2) додатковий капітал у частині емісійного доходу (його частина);

3) прибуток (його частина).

У разі оплати акцій грошовими внесками, здійсненими шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог за грошовими зобов'язаннями, такі зобов'язання товариства припиняються. У разі оплати акцій шляхом конвертації конвертованих облігацій в акції, зобов'язання за конвертованими облігаціями припиняються.

Обмеження щодо форм оплати акцій встановлюються законом і статутом акціонерного товариства. Збільшення статутного капіталу товариства за рахунок спрямування до статутного капіталу прибутку (його частини) можливе за умови затвердження загальними зборами акціонерів розподілу прибутку, який (частина якого) спрямовується на збільшення статутного капіталу.

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства при конвертації в акції додаткового випуску відповідної кількості конвертованих облігацій можливе за умови прийняття загальними зборами акціонерів рішень про збільшення статутного капіталу, про емісію простих іменних акцій з метою конвертації конвертованих облігацій в акції.

Емісія акцій акціонерного товариства з метою конвертації конвертованих облігацій здійснюється на суму, яка дорівнює загальній номінальній вартості розміщених конвертованих облігацій. Акціонерне товариство при збільшенні

статутного капіталу не має права: поєднувати шляхи збільшення статутного капіталу, визначені у пункті 3 глави 2 Положення; поєднувати додаткові внески з іншими джерелами збільшення статутного капіталу, визначеними у пункті 2 глави 2 Положення.

У Порядку збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства особливості процедури збільшення розміру статутного капіталу виділяються в залежності від джерел його збільшення.

При збільшенні статутного капіталу публічного акціонерного товариства за рахунок додаткових внесків акції додаткової емісії відчужуються заздалегідь визначеному колу осіб або невизначеному колу осіб, у тому числі шляхом здійснення публічної пропозиції.

Публічна пропозиція акцій в процесі їх емісії здійснюється публічним товариством за умови: 1) оприлюднення проспекту, затвердженого Комісією, якщо інше не встановлено Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок»; 2) виконання вимог статті 29 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»; 3) реєстрації випуску акцій. Розміщення акцій додаткової емісії (без здійснення публічної пропозиції) здійснюється шляхом їх безпосередньої пропозиції заздалегідь визначеному колу осіб, кількість некваліфікованих інвесторів серед яких не може дорівнювати або перевищувати 150 осіб.

Збільшення статутного капіталу публічного акціонерного товариства у разі здійснення публічної пропозиції акцій додаткової емісії існуючої номінальної вартості (крім конвертації конвертованих облігацій в акції) здійснюється за такими етапами: 1) затвердження ринкової вартості акцій наглядовою радою або загальними зборами акціонерів товариства (у випадках, встановлених законодавством); 2) прийняття загальними зборами акціонерів товариства рішень про: збільшення статутного капіталу акціонерного товариства шляхом емісії додаткових акцій існуючої номінальної вартості за рахунок додаткових внесків; 3) складення переліку(ів) акціонерів, які мають право вимагати здійснення обов'язкового викупу належних їм акцій; 4) повідомлення акціонерів

згідно з переліком(ами), складеним(и) відповідно до підпункту 3 цього пункту, про право вимоги обов'язкового викупу акцій не пізніше 5 робочих днів з дати проведення загальних зборів акціонерів; 5) здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством у акціонерів належних їм акцій у порядку та строк, передбачені Законом України «Про акціонерні товариства»; 6) залучення до розміщення андеррайтера (за потреби); 7) подання заяви, рішення про емісію акцій та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій, реєстрацію випуску акцій та затвердження проспекту акцій (у разі оформлення проспекту акцій) до Комісії; 8) реєстрація Комісією випуску акцій, реєстрація Комісією випуску акцій та затвердження проспекту акцій (у разі оформлення проспекту акцій) та видача товариству тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій разом із затвердженим проспектом акцій (у разі оформлення проспекту акцій); 9) оприлюднення емітентом затвердженого проспекту акцій шляхом та у строки, визначені статтею 38¹ Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» (у разі оформлення проспекту); 10) оприлюднення емітентом не пізніше наступного робочого дня у спосіб, визначений для оприлюднення проспекту, повідомлення про те, яким чином оприлюднено проспект і де з ним можна ознайомитися потенційним інвесторам (у разі оформлення проспекту); 11) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера; 12) оформлення та депонування тимчасового глобального сертифіката; 13) подання до реєструвального органу документів про здійснення публічної пропозиції акцій; 14) оприлюднення емітентом публічної пропозиції акцій у спосіб, передбачений статтею 38¹ Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»; 15) розміщення акцій у процесі їх публічної пропозиції; 16) затвердження наглядовою радою або загальними зборами акціонерів (у випадках, передбачених законодавством) ринкової вартості майна, немайнових прав, що мають грошову вартість, визначеної відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», у випадку, якщо акції оплачувались майном, немайновими правами, що мають грошову вартість; 17) затвердження результатів емісії акцій товариства уповноваженим органом акціонерного

товариства; 18) затвердження звіту про результати емісії акцій уповноваженим органом акціонерного товариства; 19) внесення загальними зборами акціонерів змін до статуту, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу акціонерного товариства, з урахуванням результатів емісії акцій; 20) реєстрація змін до статуту товариства, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу акціонерного товариства, в органах державної реєстрації; 21) подання до Комісії заяви та всіх необхідних документів для реєстрації звіту про результати емісії акцій; 22) реєстрація Комісією звіту про результати емісії акцій та видача свідоцтва про реєстрацію випуску акцій та зареєстрованого звіту про результати емісії акцій; 23) оприлюднення емітентом звіту про результати емісії акцій у спосіб, передбачений частиною другою статті 38¹ Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», не пізніше 3 робочих днів після реєстрації цього звіту Комісією.

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства шляхом підвищення номінальної вартості акцій за рахунок спрямування до статутного капіталу додаткового капіталу у частині емісійного доходу (його частини), прибутку (його частини) здійснюється за такими етапами:

1) затвердження ринкової вартості акцій наглядовою радою або загальними зборами акціонерів товариства. 2) прийняття загальними зборами акціонерів товариства рішень про: затвердження результатів діяльності товариства за рік, у якому отримано прибуток, який є джерелом збільшення статутного капіталу (якщо вони не були затверджені). 3) складення переліку(ів) акціонерів, які мають право вимагати здійснення обов'язкового викупу належних їм акцій; 4) повідомлення акціонерів згідно з переліком(ами), складеним(и) відповідно до підпункту 3 цього пункту, про право вимоги обов'язкового викупу акцій не пізніше 5 робочих днів з дати проведення загальних зборів акціонерів; 5) здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством у акціонерів належних їм акцій у порядку та строк, передбачені Законом України «Про акціонерні товариства»; 6) реєстрація змін до статуту товариства, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу акціонерного товариства, в органах державної

реєстрації; 7) подання заяви, рішення про підвищення номінальної вартості акцій та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій нової номінальної вартості до Комісії; 8) реєстрація Комісією випуску акцій та видача товариству свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 9) переоформлення та депонування глобального сертифіката; 10) публічне акціонерне товариство оприлюднює інформацію на власному веб-сайті про завершення процедури збільшення статутного капіталу не пізніше 3 робочих днів з дня реєстрації Комісією випуску акцій та видачі товариству свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

Якщо акціонерне товариство випускає додаткові акції, які надають їх власникам права, однакові з правами за раніше випущеними акціями, і здійснені в такій самій формі, то додаткові акції і акції, випущені раніше, є цінними паперами одного випуску і на підтвердження державної реєстрації випуску таких акцій видається одне свідоцтво про реєстрацію випуску акцій.

Так, АТ «Національний депозитарій України» звернулося до господарського суду міста Києва з позовом до АТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів», в якому, з урахуванням поданої заяви про збільшення позовних вимог, просило суд зобов'язати відповідача дотримуватись вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» при закритому (приватному) розміщенні акцій, рішення про додатковий випуск яких було прийнято загальними зборами акціонерів і отримати міжнародний ідентифікаційний номер до початку закритого (приватного) розміщення акцій, рішення про додатковий випуск яких було прийнято загальними зборами акціонерів, а також зобов'язати відповідача дотримуватись вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» при здійсненні емісії акцій, рішення про закрите (приватне) розміщення яких було прийнято загальними зборами акціонерів, та отримати міжнародний ідентифікаційний номер.

Розглядаючи цю справу суд послався на поняття випуску цінних паперів у ст. 1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» та вказав, що незалежно від часу розміщення цінних паперів, визначена сукупність цінних паперів є одним випуском, якщо такі цінні папери мають однакову форму

випуску, один міжнародний ідентифікаційний номер і забезпечують їх власникам однакові права. Отже, згідно з чинним законодавством кожної окремої випуску цінних паперів повинен присвоюватися тільки один міжнародний ідентифікаційний номер [92].

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства шляхом розміщення акцій додаткової емісії існуючої номінальної вартості без здійснення публічної пропозиції (крім конвертації конвертованих облігацій в акції) здійснюється за такими етапами: 1) затвердження ринкової вартості акцій наглядовою радою або загальними зборами акціонерів товариства;

2) прийняття загальними зборами акціонерів товариства рішень про: збільшення статутного капіталу акціонерного товариства шляхом розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості за рахунок додаткових внесків; емісію акцій (із зазначенням учасників розміщення); 3) складення переліку(ів) акціонерів, які мають право вимагати здійснення обов'язкового викупу належних їм акцій; 4) повідомлення акціонерів згідно з переліком(ами), складеним(и) відповідно до підпункту 3 цього пункту, про право вимоги обов'язкового викупу акцій не пізніше 5 робочих днів з дати проведення загальних зборів акціонерів;

5) здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством у акціонерів належних їм акцій у порядку та строк, передбачені Законом України «Про акціонерні товариства»; 6) повідомлення кожного акціонера, який має переважне право на придбання акцій, які додатково розміщуються, про можливість його реалізації не пізніше ніж за 30 днів до початку розміщення акцій та розміщення повідомлення на власному веб-сайті та у загальнодоступній інформаційній базі даних Комісії про ринок цінних паперів або через особу, яка провадить діяльність із оприлюднення регульованої інформації від імені учасників фондового ринку (крім випадку прийняття загальними зборами рішення про невикористання такого права); 7) подання заяви, рішення про емісію акцій і всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Комісії; 8) реєстрація Комісією випуску акцій та видача товариству тимчасового свідоцтва про

реєстрацію випуску акцій; 9) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера; 10) оформлення та депонування тимчасового глобального сертифіката; 11) реалізація переважного права акціонерів на придбання акцій (крім випадку прийняття загальними зборами рішення про відмову від такого права). 12) видача акціонерним товариством на підставі отриманих від акціонерів письмових заяв про придбання акцій та коштів у сумі вартості акцій, які вони придбавають, письмових зобов'язань про продаж відповідної кількості акцій протягом 5 робочих днів з дати отримання відповідних коштів товариством, але не пізніше дня, що передує дню початку розміщення акцій; 13) розміщення акцій, яке здійснюється у два етапи. Перший етап - протягом установленого в рішенні про емісію акцій строку з акціонером укладається договір купівлі-продажу акцій, щодо яких акціонером була надана заява про придбання та перераховані відповідні кошти, відповідно до умов емісії акцій. Тривалість першого етапу не може бути менше ніж 5 робочих днів. Другий етап - після завершення першого етапу здійснюється укладення договорів купівлі-продажу акцій, щодо яких не укладено договори на першому етапі, серед осіб, які відповідно до рішення про емісію акцій є учасниками розміщення. У разі прийняття загальними зборами акціонерного товариства рішення про невикористання переважного права на придбання акцій додаткової емісії у процесі їх розміщення, розміщення акцій здійснюється в один етап, тривалість якого не може бути менше ніж 15 робочих днів;

14) затвердження наглядовою радою або загальними зборами акціонерів, ринкової вартості майна, немайнових прав, що мають грошову вартість, визначеної відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», у випадку, якщо акції оплачувались майном, немайними правами, що мають грошову вартість; 15) затвердження результатів емісії акцій уповноваженим органом акціонерного товариства; 16) затвердження звіту про результати емісії акцій уповноваженим органом акціонерного товариства; 17) внесення загальними зборами акціонерів змін до статуту, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу акціонерного товариства, з урахуванням результатів емісії

акцій; 18) реєстрація змін до статуту товариства, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу акціонерного товариства, в органах державної реєстрації; 19) подання до Комісії заяви і всіх необхідних документів для реєстрації звіту про результати емісії акцій; 20) реєстрація Комісією звіту про результати емісії акцій та видача свідоцтва про реєстрацію випуску акцій та зареєстрованого звіту про результати емісії акцій; 21) оприлюднення публічним акціонерним товариством звіту про результати емісії акцій у спосіб, передбачений частиною другою статті 38-1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», не пізніше 3 робочих днів після реєстрації цього звіту Комісією.

Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства шляхом розміщення акцій додаткової емісії існуючої номінальної вартості без здійснення публічної пропозиції шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції здійснюється за такими етапами: 1) затвердження ринкової вартості акцій наглядовою радою або загальними зборами акціонерів товариства (у випадках, встановлених законодавством).

2) прийняття загальними зборами акціонерів товариства рішень про: збільшення статутного капіталу акціонерного товариства шляхом розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості за рахунок конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції; емісію акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції тощо; 3) складення переліку(ів) акціонерів, які мають право вимагати здійснення обов'язкового викупу належних їм акцій; 4) повідомлення акціонерів згідно з переліком(ами), складеним(и) відповідно до підпункту 2 цього пункту, про право вимоги обов'язкового викупу акцій не пізніше 5 робочих днів з дати проведення загальних зборів акціонерів; 5) здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством у акціонерів належних їм акцій у порядку та строк, передбачені Законом України «Про акціонерні товариства»; 6) подання заяви, рішення про емісію акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Комісії. 7) реєстрація Комісією випуску акцій та видача товариству тимчасового свідоцтва про реєстрацію

випуску акцій; 8) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера; 9) розміщення акцій шляхом укладення договорів з власниками конвертованих облігацій у процесі конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції. 10) затвердження результатів емісії акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції товариства уповноваженим органом акціонерного товариства; 11) затвердження звіту про результати емісії акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції уповноваженим органом акціонерного товариства; 12) внесення загальними зборами акціонерів змін до статуту, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу акціонерного товариства, з урахуванням результатів емісії акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції; 13) реєстрація змін до статуту товариства, пов'язаних зі збільшенням статутного капіталу акціонерного товариства, в органах державної реєстрації; 14) подання до Комісії заяви та всіх необхідних документів для реєстрації звіту про результати емісії акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції; 15) реєстрація Комісією звіту про результати емісії акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції та видача свідоцтва про реєстрацію випуску акцій та зареєстрованого звіту про результати емісії акцій шляхом конвертації (обміну) конвертованих облігацій в акції; 16) оприлюднення емітентом звіту про результати емісії акцій у спосіб, передбачений частиною другою статті 38-1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», не пізніше 3 робочих днів після реєстрації цього звіту Комісією.

У теоретичній науці існують дискусії щодо такого етапу емісії, як реєстрація інформації про випуск акцій, зокрема, чи можна її опублікування визначити як запрошення до оферти.

Чинне законодавство не містить визначення «запрошення до оферти». Чи не здійснювалося дослідження такого трактування опублікування інформації про випуск акцій і більшістю сучасних дослідників. Проте, вже дослідження Г. Ф. Шершеневича [93, С.153], спрямовані на вивчення правового регулювання суспільних торгів, переконливо засвідчили, що оповіщення відповідної

інформації при організації реалізації майнових цінностей невизначеному колу покупців слід вважати не пропозицією договору, а лише запрошенням зробити таку пропозицію.

В сучасних умовах докладне дослідження стадії «запрошення до оферти» в процесі укладення господарських договорів в умовах конкуренції покупців здійснений в роботах О. Беяневич [94, С.186-194]. Оскільки можна в цілому допустити аналогію між діями засновників акціонерного товариства по опублікуванню зареєстрованої інформації про випуск акцій і опублікуванням інформації про проведення продажу майна на аукціонах, конкурсах можливо визначити аналізований етап емісії саме як запрошення до оферти.

Для вітчизняної науки і правозастосування проблемним завжди було питання реалізації переважних прав акціонерів на придбання додатково розміщуваних акцій. Як відзначають дослідники, переважним правам в корпоративних відносинах притаманні такі ознаки: переважне право завжди пов'язане з іншим правом; реалізація переважного тільки за певних умов; переважні права існують тільки у випадках, прямо передбачених законом; переважне право не може бути переведено, віддано або передано іншому суб'єкту; неможливість призупинити дію переважного права [95].

Переважне право акціонерів на придбання додатково випущених акцій діє тільки в процесі приватного розміщення акцій. Переважним правом акціонера власника простих акцій є право акціонера придбавати розміщувані товариством прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості простих акцій. Переважним правом акціонера власника привілейованих акцій є право акціонера придбавати розміщувані товариством привілейовані акції або акційного класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, пропорційно частці належних йому привілейованих акцій певного класу в загальній кількості привілейованих акцій цього класу (ст.27 Закону «Про акціонерні товариства»).

Закон встановлює відмінності в реалізації переважного права акціонерами - власниками простих і привілейованих акцій. Першим воно надається в обов'язковому порядку, другим - в разі, якщо це передбачено статутом товариства. У самій процедурі реалізації переважного права (ч.2-3 ст.27 Закону «Про акціонерні товариства» можна виділити такі етапи:

- письмове повідомлення кожного акціонера, який має право переважного придбання, про можливість його реалізації не пізніше, ніж за 30 днів до початку розміщення акцій і публікація такого повідомлення в офіційному друкованому органі.

- подача акціонером товариству письмової заяви та перерахування грошових коштів на відповідний рахунок;

- видача акціонерним товариством акціонеру письмового зобов'язання про продаж відповідної кількості цінних паперів;

Згідно ч. 4 ст. 27 Закону «Про акціонерні товариства» у разі порушення акціонерним товариством порядку реалізації акціонерами переважного права Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може прийняти рішення про визнання емісії недобросовісною та зупинити розміщення акцій. Однак законодавство чітко встановлює обов'язковість реалізації переважного права акціонерів.

Таким чином, у разі недотримання обов'язкових вимог емісія не може бути визнана законною. Відповідно прийняття рішення про визнання емісії недобросовісною та зупинення розміщення акцій повинно прийматися Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в обов'язковому порядку і в ч.4 ст.27 Закону «Про акціонерні товариства» слова «Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може прийняти рішення» слід замінити словами «Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку приймає рішення».

Захисту переважного права акціонерів при додатковій емісії акцій присвячені положення ст. 27 Закону України «Про акціонерні товариства». Зокрема у частині 4 цієї статті вказано, що у разі порушення акціонерним

товариством порядку реалізації акціонерами переважного права Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може прийняти рішення про визнання емісії недобросовісною та зупинення розміщення акцій цього випуску.

Порядок визнання емісії недобросовісною регламентовано Порядком визнання емісії цінних паперів недобросовісною та недійсною, затверджені Рішенням НКЦПФР від 06.08.2013 р. № 1416 (далі – Порядок).

Розділ другий (частина перша) Порядку містить вичерпний перелік підстав для визнання емісії цінних паперів недобросовісною. А саме такими підставами є:

- 1) порушення емітентом вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», невідповідність поданих емітентом документів вимогам законодавства та/або неповнота інформації у поданих документах;
- 2) порушення встановленого законодавством порядку прийняття рішення про емісію цінних паперів;
- 3) внесення недостовірних, з розбіжностями між різними положеннями та/або неповних відомостей до документів, що подаються для реєстрації випуску цінних паперів, випуску цінних паперів та затвердження проспекту цінних паперів, звіту про результати емісії цінних паперів;
- 4) неодноразове грубе порушення емітентом прав інвесторів під час емісії цінних паперів.

Аналіз вищенаведених положень дозволяє зробити висновок, що Порядком не передбачена така підстава, як порушення акціонерним товариством порядку реалізації акціонерами переважного права (за виключенням ситуації, коли під час додаткової емісії мало місце саме неодноразове грубе порушення емітентом прав інвесторів).

Такий підхід важко визнати виправданим, оскільки він суттєво звужує або, навіть, зводить нанівець можливості акціонерів захистити свої права щодо реалізації переважного права, передбачені законодавством.

Таким чином з метою приведення положень Порядку у відповідність з нормами Закону України «Про акціонерні товариства» та забезпечення реальної

можливості для акціонерів захистити свої права при реалізації переважного права доцільно пункт перший розділу другого Порядку доповнити положенням наступного змісту:

«5) у разі порушення акціонерним товариством порядку реалізації акціонерами переважного права при додатковій емісії акцій».

Вищенаведені пропозиції сприятимуть оптимізації правового режиму майна акціонерних товариств, захисту прав та законних інтересів акціонерів.

Згідно зі ст. 16 Закону «Про акціонерні товариства» статутний капітал зменшується або шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше випущених акцій або зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства. При цьому об'єднувати ці способи законодавством забороняється.

У даній статті Закон, також, прописує гарантії захисту прав кредиторів у разі зменшення статутного капіталу, які полягають в письмовому повідомленні в тридцятиденний термін про це кредиторів, чії вимоги не забезпечені гарантією, заставою або поручительством. Таким кредиторам надано право протягом 45 днів після отримання повідомлення отримати забезпечення виконання зобов'язань або дострокового виконання (припинення) зобов'язань.

Подібні положення закріплені в статтях 155, 157 Цивільного кодексу України. Конкретні етапи зменшення статутного капіталу передбачені Порядком збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства.

Спеціальний режим встановлений щодо викуплених товариством власних акцій, які товариство може або анулювати і зменшити статутний капітал або підвищити номінальну вартість решти акцій, не змінюючи при цьому розмір статутного капіталу (ст. 17 Закону «Про акціонерні товариства»).

Власні акції, придбані товариством, повинні бути реалізовані або анульовані в строк не більше одного року з дати їх придбання. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних

зборах акціонерів проводиться без урахування цих акцій. Товариство не має права здійснювати придбання власних акцій до повної оплати всіх раніше випущених акцій. Цілі такого придбання також чітко визначені в нормативному порядку: подальший перепродаж; розповсюдження серед своїх працівників; анулювання.

Якщо емісію акцій акціонерне товариство може здійснювати тільки за рішенням загальних зборів акціонерів, то розміщення інших цінних паперів, крім акцій, може здійснюватися за рішенням наглядової ради, якщо інше не передбачено статутом товариства (ч.1 ст. 21 Закону «Про акціонерні товариства»). У той же час слід звернути увагу на необхідність узгодження положень ч.1 ст. 21 Закону «Про акціонерні товариства» та ст. 33 Закону «Про акціонерні товариства». Так, згідно з ч.1 ст. 21 Закону «Про акціонерні товариства» рішення про розміщення цінних паперів на суму, що перевищує 25 відсотків вартості активів товариства, приймається загальними зборами акціонерів. З цього можна зробити висновок, що ніякої інший орган не може прийняти рішення про таке розміщення. Однак, в ст. 33, яка встановлює виключну компетенцію загальних зборів акціонерів, не міститься вказівки на те, що прийняття рішення про таке розміщення відноситься до виключної компетенції загальних зборів акціонерів.

В юридичній літературі зверталася увага на те, що не дивлячись на важливість загальних зборів для функціонування акціонерного товариства, питання визначення і розподілу його компетенції в українському законодавстві характеризуються відсутністю системності правового регулювання, що може мати негативні наслідки для функціонування акціонерного товариства [96, С. 62].

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне доповнити частину 2 ст.33 Закону «Про акціонерні товариства» таким положенням «прийняття рішення про розміщення цінних паперів на суму, що перевищує 25 відсотків вартості активів товариства». Також відповідно п.5 ч.2 ст.52 Закону України «Про акціонерні

товариства», що закріплює компетенцію наглядової ради товариства, викласти наступним чином:

«5) прийняття рішення про розміщення товариством інших цінних паперів, крім акцій, якщо сума розміщення таких цінних паперів не перевищує 25 відсотків вартості активів товариства;»

Різний правовий режим встановлений законом щодо відчуження акціонерами своїх акцій (ст.7 Закону «Про акціонерні товариства»). Так, акціонери публічного акціонерного товариства можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів товариства. Статутом приватного акціонерного товариства може бути передбачено переважне право його акціонерів на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до відчуження третій особі.

У разі якщо статутом приватного акціонерного товариства передбачено переважне право його акціонерів на придбання акцій, що пропонуються їх власником до продажу третій особі, таке переважне право реалізовується відповідно до частин третьої - шостої статті 7 Закону «Про акціонерні товариства». Порядок реалізації переважного права акціонерів на придбання акцій приватного акціонерного товариства, що пропонуються їх власником до відчуження (крім продажу) третій особі, встановлюється статутом такого товариства.

Право переважного права купівлі акцій виникає лише у акціонерів даного АТ і тільки за умови, коли акціонер збирається відчужувати акції шляхом продажу третім особам (особам, які не є акціонерами даного ПрАТ). На це звернув увагу Вищий господарський суд України у справі № 5020-4 / 278 від 21 липня 2010 року за позовом про переведення прав покупця за договором купівлі-продажу цінних паперів [97].

На практиці виникає питання: поширюється право переважної покупки на випадки дарування акцій. З цього приводу в листі Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 03.08.2009 р № 9200 р

наголошується, що переважне право акціонерів на придбання акцій не поширюється на випадки, коли здійснюється дарування акцій [98].

Як відзначають дослідники, українські акціонерні товариства традиційно складно запідозрити в сильному бажанні ділитися прибутком зі своїми акціонерами. Компанії зазвичай витрачали в кращому випадку 10% чистого прибутку на дивіденди, що набагато нижче аналогічних показників розвинених країн Заходу, де коефіцієнт виплат дивідендів може становити 50% [99, С.148].

Судова практика з цього питання суперечлива. Наприклад, Вищий господарський суд України у Постанові від 06.12.06 р вказав, що не визначення загальними зборами і статутом товариства частини прибутку, яка повинна виплачуватися акціонерам як дивіденди, є порушенням норм матеріального права акціонерами, які володіють більшістю голосів в акціонерному товаристві [100] . У той же час в своєму Листі від 01.08.07 р Верховний суд України вказав, що якщо загальні збори акціонерів прийняли рішення не розподіляти прибуток товариства, господарський суд не вправі підмінити вищий орган управління товариством і втручатися в його господарську діяльність [101].

Закон «Про акціонерні товариства» (ч.1 ст.30) визначає дивіденди як частину чистого прибутку акціонерного товариства, яка виплачується акціонером в розрахунку на одну належну йому акцію певного типу / класу. За акціями одного типу та класу нараховується однаковий розмір дивідендів.

Законодавством закріплені такі особливості правового режиму дивідендів, що виплачуються акціонерними товариствами, в Україні: дивіденди виплачуються тільки грошовими коштами; дивіденди виплачуються тільки на акції, звіт про розміщення яких зареєстровано у встановленому законом порядку; рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями визначається загальними зборами; розмір дивідендів по акціях привілейованих акцій всіх типів визначається в статуті товариства; дивіденди виплачуються протягом шести місяців з дня прийняття рішення про виплату дивідендів по простих акціях або після закінчення звітного періоду (за привілейованими акціями).

Безпосередньо порядок виплати дивідендів визначено п. 4-5 ст. 30 Закону «Про акціонерні товариства» і включає в себе:

а) встановлення наглядовою радою дати складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядок та строки їх виплати (не більше одного місяця після закінчення звітного періоду);

б) повідомлення акціонерів (осіб, що мають право на отримання дивідендів) і фондової біржі (в біржовому реєстрі якої перебуває товариство) про дату, розмірі, порядку та строк виплати дивідендів.

У Постанові КГС ВС від 17.01.2018 у справі №910/11316/17 колегія суддів наголошує на тому, що з прийняттям товариством рішення про виплату дивідендів та встановленням у такому рішенні строків проведення розрахунків з учасником (акціонером) у товариства виникає обов'язок виплати дивідендів без будь-яких додаткових умову встановлених у рішенні загальних зборів строк. ВС визнав необґрунтованими доводи товариства про те, що право на отримання дивідендів повинно бути реалізоване акціонером, а зобов'язання емітента з виплати частини прибутку (дивідендів) акціонеру виникає під час реалізації акціонером наданого права, з огляду на те, що акціонер не зобов'язаний звертатися до товариства із заявою про виплату дивідендів, оскільки положеннями чинного законодавства такого обов'язку не встановлено [102].

Також, у Постанові КГС ВС від 31.01.2018 р. у справі №910/8399/17 зауважується, що ні в статті 117 ЦК України, ні у статті 29 Закону України «Про акціонерні товариства», ні у статуті ПАТ не закріплено такого обов'язку акціонера як звернення до товариства з вимогою про виплату йому дивідендів після прийняття зборами рішення про виплату цих дивідендів. Натомість зі змісту частини другої статті 30 Закону України «Про акціонерні товариства» вбачається, що з моменту прийняття рішення загальними зборами виплата дивідендів акціонеру стає обов'язком цього товариства, належне виконання якого покладається саме на це товариство і не залежить від будь-яких дій акціонера. [103].

Єдність правових позицій суддів КГС ВС спостерігається і у встановленні наслідків за порушення строків виплати дивідендів. Згідно з положеннями ГК України, ЦК України, законів України «Про акціонерні товариства», та прийнятим товариством рішенням про виплату дивідендів у нього виникло зобов'язання зі сплати коштів – виплата дивідендів, а отже, зобов'язання зі сплати дивідендів є грошовим зобов'язанням.

З огляду на норми ЦК України грошове зобов'язання може виникати між сторонами не тільки із договірних відносин, а й з інших підстав, передбачених цивільним законодавством. Будь-яке зобов'язання, яке зводиться до сплати грошей, є грошовим зобов'язанням незалежно від правових підстав його виникнення і в разі його порушення підлягає застосуванню частина друга статті 625 ЦК України (постанова КГС ВС від 17.01.2018 у справі №910/11316/17) [102] а змістом частини другої статті 625 ЦК України нарахування інфляційних втрат на суму боргу та 3% річних входять до складу грошового зобов'язання і є особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання. Такі нарахування є способом захисту майнового права та інтересу кредитора, що полягає у відшкодуванні його матеріальних втрат від знецінення коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації від боржника, який користувався коштами, що належали до сплати кредиторів [103].

У Постанові від 23.05.2018 у справі № 908/660/17 Колегія суддів КГС ВС наголосила на тому, що наслідки прострочення боржником грошового зобов'язання у вигляді інфляційних нараховань та трьох процентів річних не вважаються санкціями, а є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації від боржника за користування утримуваними ним коштами, що належали до сплати кредиторів. Ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника [104]. До спорів про стягнення несплачених дивідендів застосовується загальна позовна

давність у три роки (постанова КГС ВС від 18.07.2018 у справі №908/1846/17) [105].

Слід зазначити, що в разі, якщо акціонер відчужує акції після дати складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, але до дати виплати дивідендів, право на отримання дивідендів має особи, вказане в такому переліку (ч.4 ст.30 Закону «Про акціонерні товариства »).

Законодавством також встановлено обмеження на виплату дивідендів (ст. 31 Закону «Про акціонерні товариства»).

Спеціальні приписи встановлені законодавством щодо придбання значного або контрольного пакета акцій.

Категорія «значні угоди» - одна з гарантій майнових інтересів акціонерів, яка давно використовується за кордоном. Так, згідно з регламентом Ради ЄС 2157/2001 «Про статус європейського акціонерного товариства», угода на суму понад 5% статутного капіталу АТ (мінімальний капітал - 120 тис. євро) вимагає згоди наглядової ради чи іншого органу [106 ,С.15].

Згідно ст. 64 Закону «Про акціонерні товариства», якщо в результаті придбання акції особи або афілійованих осіб (за винятком осіб, які вже є власниками значного пакета акцій) складе 10% і більше простих акцій товариства (значний пакет) зобов'язані не пізніше 30 днів до дати такого придбання в письмовому вигляді повідомити товариство про таке придбання, зробити повідомлення через НКЦБФР і опублікувати в офіційному друкованому органі із зазначенням відомостей, перерахованих в ч.1 ст.64 Закону «Про акціонерні товариства».

Особа, що стала власником контрольного пакета акцій товариства протягом 20 днів зобов'язана запропонувати всім акціонерам - власникам простих акцій придбати їх акції (за винятком випадків приватизації) в порядку, передбаченому ст.65 Закону «Про акціонерні товариства». У ч.2 ст.64 Закону «Про акціонерні товариства» вказується, що товариство, значний пакет акцій якого придбавається, не має права вживати заходів з метою перешкоджання такому придбанню.

При цьому чинне українське законодавство фактично не передбачає легальних заходів для захисту акціонерного товариства від придбання такого пакету акцій (яке може здійснюватися і з недобросовісною метою), не дивлячись на те, що такі заходи існують в законодавстві більшості країн.

Так, одним з корпоративних способів захисту прав і законних інтересів акціонерів є пошук альтернативної пропозиції про придбання акцій товариства, так званий інститут «конкуруючої пропозиції» [107, С. 16]. Суть конкуруючої пропозиції полягає в пошуку менеджментом акціонерного товариства або його мажоритарних акціонерами найбільш вигідної пропозиції.

У ряді зарубіжних країн використовується близький за змістом до «конкуруючої пропозиції», спосіб захисту прав і законних інтересів акціонерів при поглинанні, який називається «білий лицар» або «шляхетний лицар» («white knight»). Суть цього способу полягає в тому, що менеджмент корпорації-мети здійснює пошук компанії («білого лицаря»), яка відноситься до неї по-дружньому і пропонує здійснити її поглинання [108].

В ЄС цей захист використовується в окремих країнах, проте Директива ЄС включила її в ряд заходів, що знижують добробут акціонерів і відхиляються від принципів Директиви [109, С.149].

Законодавством встановлені спеціальні положення щодо викупу та обов'язкового викупу акціонерним товариством розміщених ним акцій.

Викуп акціонерним товариством розміщених ним акцій здійснюється за рішенням загальних зборів акціонерів в порядку, передбаченому ст.66 Закону «Про акціонерні товариства» та обмежень на такий викуп, встановлених ст.67 цього Закону. Так, згідно з ч.1 ст.67 Закону «Про акціонерні товариства» загальні збори акціонерного товариства не має права приймати рішення про викуп акцій, якщо: 1) на дату викупу акцій товариство має зобов'язання з обов'язкового викупу акцій відповідно до статті 68 цього Закону; 2) товариство є неплатоспроможним або стане таким внаслідок викупу акцій; 3) власний капітал товариства є меншим, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх

номінальною вартістю, або стане меншим внаслідок такого викупу; 4) товариство не задовольнило вимоги кредитора, заявлені не пізніше ніж за три дні до дати проведення загальних зборів, до порядку денного яких включено питання про викуп акцій

Звісно ж, що даний перелік заборон не є повним. Так, аналіз умов діяльності акціонерних товариств як суб'єктів господарювання показує, що перешкодою для викупу товариством своїх акцій повинно бути прийняття товариством рішення про ліквідацію або прийняття судом рішення про ліквідацію акціонерного товариства з підстав, не пов'язаних з банкрутством.

Метою процедури ліквідації є не просто припинення діяльності товариства, а й формування ліквідаційної маси і проведення повних розрахунків з усіма кредиторами суспільства. Викуп товариством власних акцій в цей період суперечить цілям ліквідації і може створити загрозу вибуття майна з ліквідаційної маси на користь окремих учасників товариства.

У зв'язку з цим ч.1 ст. 67 Закону «Про акціонерні товариства» доцільно доповнити положенням такого змісту: «загальними зборами акціонерів або судом в установленому законом порядку прийнято рішення про ліквідацію акціонерного товариства».

Що стосується обов'язкового викупу акціонерним товариством розміщених ним акцій, то акціонери - власники простих акцій, можуть зажадати викупу належних їм голосуючих акцій, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах акціонерів і голосував проти рішення: про злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ, зміну типу товариства; укладення товариством істотної угоди; зміни розміру статутного капіталу.

Для акціонерів - власників привілейованих акцій, такими підставами є: внесення змін до статуту, якими передбачається розміщення привілейованих акцій нового класу, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації акціонерного товариства; розширення обсягу прав акціонерів - власників привілейованих акцій, які мають

перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації акціонерного товариства.

Право вимоги обов'язкового викупу реалізується акціонерами відповідно до вимог, встановлених ст.69 Закону «Про акціонерні товариства».

Звертає на себе увагу, також, невелика неточність, допущена при формулюванні поняття «обов'язковий викуп акцій», що міститься в п.11 ст.1 Закону України «Про акціонерні товариства». Так, обов'язковий викуп акцій визначено як «обов'язкове придбання за плату та на вимогу акціонера розміщених товариством акцій». Однак тільки виходячи з логіки можна зробити висновок, що в даному випадку придбання здійснюється акціонерним товариством, оскільки прямо це в Законі не вказано.

Для порівняння слід зазначити, що в п.16 ст.1 пропорційний викуп акцій визначено як придбання акціонерним товариством розміщених ним акцій пропорційно кількості акцій певного типу та / або класу, запропонованих кожним акціонером до продажу. З метою оптимізації законодавчої термінології п.11 ст.1 Закону України «Про акціонерні товариства» доцільно викласти в такій редакції.

«11) обов'язковий викуп акцій - обов'язкове придбання акціонерним товариством на вимогу акціонера і за плату розміщених товариством акцій».

Правова позиція щодо вибору способу захисту в спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, викладена у постанові КГС ВС від 18.07.2018 у справі №902/790/16. Акціонер звернувся до суду з позовом до ПрАТ про визнання укладеним договору про обов'язковий викуп простих іменних акцій в редакції, наведеній прохальній частині позовної заяви. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що позивач як акціонер відповідача є власником простих акцій. ПрАТ було проведено збори акціонерів, на яких, зокрема, було прийнято рішення про зміну типу відповідача з ПАТ на ПрАТ (позивач голосував проти такого рішення). Згідно зі статтею 69 Закону України «Про акціонерні товариства» позивач направив на адресу відповідача вимогу про обов'язковий викуп належних йому простих іменних акцій. Відповідач не викупив належні позивачу акції та не направив проект договору про обов'язковий викуп

товариством акцій, що стало підставою для звернення із цим позовом до суду. У своїх запереченнях відповідач посилався на те, що позивачем обрано неналежний спосіб захисту. Колегія суддів КГС ВС визнала недоречним це посилення. Таким чином, позивачем правомірно було обрано такий спосіб захисту (про визнання договору укладеним), який забезпечує поновлення порушеного його права, про що правомірно вказано апеляційним судом [110].

У справі №914/940/17 акціонер звернувся з позовом, зокрема, до ПАТ про визнання укладеним договору купівлі-продажу цінних паперів (викупу емітентом власних цінних паперів) у редакції, запропонованій акціонером ПАТ щодо обов'язкового викупу належних йому простих іменних акцій ПАТ.

Як встановлено господарськими судами, на загальних зборах акціонерів ПАТ від 15.04.2014 р. було прийняте рішення, зокрема, щодо попереднього схвалення укладення товариством значних правочинів протягом не більш як одного року з моменту прийняття цього рішення. Пунктом 2 частини першої статті 68 Закону України "Про акціонерні товариства" (в редакції, чинній на момент прийняття рішення загальних зборів від 15.04.2014 р. про попереднє схвалення значного правочину) передбачено, що кожний акціонер – власник простих акцій товариства має право вимагати здійснення обов'язкового викупу АТ належних йому голосуючих акцій, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами рішення про вчинення товариством значного правочину. Відповідно до частини третьої статті 70 названого Закону якщо на дату проведення загальних зборів неможливо визначити, які значні правочини вчинятимуться АТ у ході поточної господарської діяльності, загальні збори можуть прийняти рішення про попереднє схвалення значних правочинів, які можуть вчинятися товариством протягом не більш як одного року з дати прийняття такого рішення, із зазначенням характеру правочинів та їх граничної сукупної вартості. Таким чином, обов'язковий викуп акцій може застосовуватися тільки тоді, коли загальними зборами прийнято рішення про вчинення значного правочину (а не попереднє схвалення значного правочину).

У Постанові від 21.05.2013 у справі №07/5026/796/2012 ВСУ дійшов висновку про те, що Закон України «Про акціонерні товариства» розмежовував поняття «рішення про вчинення значного правочину» від поняття «рішення про попереднє схвалення значних правочинів». З огляду на правову позицію, викладену в названій постанові ВСУ, висновок суду першої інстанції про те, що голосування проти прийняття загальними зборами рішення про попереднє схвалення значних правочинів відповідно до пункту 2 частини першої статті 68 Закону України «Про акціонерні товариства» є підставою для здійснення обов'язкового викупу належних акціонерів акцій, якщо він цього вимагає, ґрунтується на неправильному застосуванні норм матеріального права [111].

Спеціальний режим встановлений законодавством щодо значних правочинів та правочинів із заінтересованістю. Рішення про вчинення значного правочину (якщо ринкова вартість майна становить від 10% до 25% вартості активів за даними останньої річної звітності акціонерного товариства (додаткові критерії можуть встановлюватися статутом)) приймаються наглядовою радою товариства або можуть виноситися на розгляд загальних зборів (ст. 70 Закону «Про акціонерні товариства»).

У той же час, щодо правового режиму таких угод існує і ряд питань.

Відповідно до ст.2 Закону «Про акціонерні товариства» для визнання угоди значною її предметом має бути майно (роботи, послуги). Однак, згідно з ст.177 ЦК України до об'єктів цивільних прав відноситься не тільки майно, роботи і послуги, а й результати інтелектуальної діяльності, інформація. Сьогодні не існує офіційної позиції щодо того, чи можуть бути предметом значного правочину результати інтелектуальної діяльності та інформація [112, С.15].

До іншим проблемним питанням відносяться: недостатньо повна регламентація визначення угод, які не можуть бути визнані значними; відсутність ясності в питанні віднесення до значних операціях мирових угод; наслідки укладення значних угод без їх схвалення загальними зборами акціонерів тощо [112, С.15].

Таким чином, з метою вдосконалення правового режиму майна акціонерних товариств в процесі здійснення їх діяльності доцільно вдосконалити положення щодо відповідальності засновників, уточнити порядок додаткового викупу акцій, конкретизувати повноваження НКЦПФР щодо визнання емісії незаконною, уточнити положення щодо викупу акціонерним товариством власних акцій та щодо компетенції органів товариства стосовно розміщення цінних паперів.

3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ПРИ ЇХ ПРИПИНЕННІ

3.1. Правовий режим майна акціонерних товариств в процесі реорганізації

Згідно ст. 79 Закону «Про акціонерні товариства» акціонерне товариство припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків

іншим підприємницьким товариствам правонаступникам (шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

Добровільне припинення акціонерного товариства здійснюється за рішенням загальних зборів у порядку, передбаченому цим Законом, з дотриманням вимог, встановлених Цивільним кодексом України та іншими актами законодавства. Інші підстави та порядок припинення акціонерного товариства визначаються законодавством.

До передачі всього майна, прав та обов'язків суб'єкта господарювання іншим підприємницьким товариствам правонаступникам шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення у вітчизняній правовій науці традиційно застосовувався термін «реорганізація».

Вперше на кодифікованому рівні інститут реорганізації юридичної особи був введений у ЦКУРСР 1963 року. З прийняттям Цивільного кодексу України законодавець при регламентації створення та припинення юридичних осіб відмовився від застосування терміна «реорганізація», зокрема у ЦК та деяких інших законах. Відсутність в ЦК терміна «реорганізація» вчені пояснювали низкою причин, зокрема тим, що, по-перше, не всі форми реорганізації мають наслідком припинення юридичної особи, по-друге, у багатьох країнах світу під реорганізацією юридичної особи розуміють будь-які важливі зміни в її існуванні, при чому такі зміни в більшості випадків не пов'язані з припиненням юридичної особи. Для прикладу, у законодавстві Сполучених Штатів Америки термін «реорганізація» має ширше значення, що включає як ті види операцій, при яких відбувається припинення діяльності юридичної особи, так і ті, при здійсненні яких юридична особа продовжує існувати: взаємний обмін акціями, рекапіталізація, відчуження майна у процесі процедури банкрутства тощо. В той же час Законом України від 10. 10. 2013 р. № 642-VII було внесено зміни до ч. 1 ст. 104 ЦК України, згідно з якими юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Як впливає з вищенаведеного, законодавець знову вводить термін «реорганізація», проте оперує ним в контексті тих положень, що визначають способи припинення

юридичної особи. Водночас у низці законних та підзаконних нормативно-правових актів застосовується термін «реорганізація» при регулюванні питань, що стосуються злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення юридичних осіб. Для прикладу, такими нормативними актами є Господарський кодекс України, закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про страхування», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» тощо. Про те питання, що ж слід розуміти під поняттям «реорганізація» на законодавчому рівні, залишилося невизначеним [113, С.33].

Як відзначав А. Ніцевіч, щодо видів реорганізації з метою створення юридичної особи новий ЦК України в ст. 106-108 дав їм відповідне визначення.

Однак, щодо реорганізації як способу припинення юридичної особи були проблеми, оскільки до змісту цього поняття належало виділення юридичної особи зі складу іншої юридичної особи, що було неправильно, тому що в результаті виділення припинення існуючої юридичної особи не відбувається. Цей недолік був усунутий в ГК, однак разом з водою виплеснули і дитину, таким чином, застосування терміну «реорганізація» в правових актах стало проблематичним через його невизначеності в ГК [114, С.9].

Звичайно, розуміння реорганізації як способу зміни майнового становища юридичної особи в цивільному обороті, в результаті чого відбувається перехід прав та обов'язків від правопередника до правонаступника, найбільш повно відображає сутність та мету проведення реорганізації юридичної особи як такої, але в той же час фактично відбувається ототожнення даних понять, що не відповідає дійсності. Крім того, слід не погодитися із твердженням, що юридична особа під час реорганізації виступає як об'єкт права, а суб'єктами, які здійснюють реорганізацію, є її учасники [115, С.153-154].

В результаті реорганізації може відбуватися як створення юридичних осіб, так і припинення їх діяльності, а в деяких випадках ці процеси протікають одночасно. Реорганізація – це тривалий процес, що складається із системи юридичних фактів (складний юридичний склад), який у визначеному законом порядку зумовлює припинення юридичної особи (юридичних осіб) –

правопопередника (правопопередників) – і/або створення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правонаступників) – і перехід у порядку правонаступництва майна, прав та обов'язків юридичних осіб, що перебувають у процесі реорганізації (правопопередників) до юридичних осіб, які виникли в результаті реорганізації (правонаступників) [116, С.31].

Аналіз безпосередньо положень Закону «Про акціонерні товариства» показує наявність таких особливостей в правовому режимі майна акціонерних товариств, пов'язаних з процесом реорганізації в різних її формах.

Згідно ст. 80 Закону «Про акціонерні товариства» злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення акціонерного товариства здійснюються за рішенням загальних зборів, а у випадках, передбачених законом, за рішенням суду або відповідних органів влади.

У випадках, передбачених законом, поділ акціонерного товариства або виділ з його складу одного чи кількох акціонерних товариств здійснюється за рішенням відповідних державних органів або за рішенням суду. Законом може бути передбачено одержання згоди відповідних державних органів на припинення акціонерного товариства шляхом злиття або приєднання.

При цьому акціонерне товариство не може одночасно здійснювати злиття, приєднання, поділ, виділ та/або перетворення. Акції товариства, яке припиняється внаслідок поділу, конвертуються в акції товариств-правонаступників та розміщуються серед їх акціонерів. Акції товариств, що припиняються внаслідок злиття, приєднання, конвертуються в акції товариства правонаступника та розміщуються серед його акціонерів. Акції товариства, що перетворюється, конвертуються в частки (паї) підприємницького товариства правонаступника та розподіляються серед його учасників.

При виділі акції товариства, з якого здійснюється виділ, конвертуються в акції цього акціонерного товариства і акціонерного товариства, що виділилося, та розміщуються між акціонерами товариства, з якого здійснюється виділ. Не підлягають конвертації акції товариств, що беруть участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі, перетворенні, власниками яких є акціонери, які звернулися до

акціонерного товариства з вимогою про обов'язковий викуп належних їм акцій та які мають таке право. Порядок конвертації акцій товариства, що припиняється, в акції новоствореного (новостворених) акціонерного товариства встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Слід зазначити, що емісійні цінні папери (крім акцій) акціонерних товариств, що беруть участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні, повинні надавати своїм власникам обсяг прав не менший, ніж той, що надавався ними до злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення. Зменшення обсягу прав власників таких цінних паперів не допускається.

При конвертації акцій під час злиття, приєднання, поділу або виділу акціонерного товариства акціонери товариств, що беруть участь у злитті, приєднанні, поділі або виділі, можуть також отримувати грошові виплати, що не повинні перевищувати розміру визначеного статутом товариства. Безпосередньо порядок здійснення таких виплат встановлюється договором про злиття (приєднання) або планом поділу (виділу).

Чинне законодавство не містить чіткого визначення поняття конвертація. Як зазначає Ю. Пашкіна, в юридичній літературі зустрічаються різні думки щодо правової природи конвертації. Деякі автори пропонують розглядати конвертацію в якості угод між акціонерами і самим товариством, надаючи властивості договору міні процедури заміни одних цінних паперів іншими. Інші фахівці бачать в конвертації якості відступного або новації [117].

Реорганізаційні процеси здійснюються на підставі договору про злиття (приєднання) акціонерних товариств та плану поділу (виділу, перетворення) акціонерного товариства (ст. 81 Закону про АТ)

Так, наглядова рада кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні, розробляє умови договору про злиття (приєднання) або план поділу (виділу, перетворення), які повинні містити: 1) повне найменування та реквізити кожного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні; 2) порядок і коефіцієнти конвертації акцій та інших цінних паперів, а також суми можливих

грошових виплат акціонерам; 3) відомості про права, які надаватимуться підприємницьким товариством- правонаступником власникам інших, крім акцій, цінних паперів товариства, діяльність якого припиняється внаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення або з якого здійснюється виділ, та/або перелік заходів, які пропонується вжити стосовно таких цінних паперів; 4) інформацію щодо запропонованих осіб, які стануть посадовими особами товариства у підприємницькому товаристві правонаступнику після завершення злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення, та запропоновані до виплати таким особам винагороди чи компенсації; 5) порядок голосування на спільних загальних зборах акціонерів товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні.

Матеріали, що надсилаються акціонерам товариства, що бере участь у злитті (приєднанні), поділі (виділі, перетворенні), при підготовці загальних зборів, на які виносяться питання про затвердження умов договору про злиття (приєднання), плану поділу (виділу, перетворення), передавального акта повинні включати: 1) проект договору про злиття (приєднання), плану поділу (виділу, перетворення); 2) пояснення до умов договору про злиття (приєднання) або плану поділу (виділу, перетворення); 4) у разі злиття (приєднання) річну фінансову звітність інших товариств, що беруть участь у злитті (приєднанні), за три останні роки.

Істотні умови договору про злиття (приєднання), затверджені загальними зборами кожного із зазначених товариств, повинні бути ідентичними.

Загальні збори кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні, вирішують питання про припинення (злиття, приєднання, поділ, виділ або перетворення), а також про затвердження умов договору про злиття (приєднання) або плану поділу (виділу, перетворення), передавального акта (у разі злиття, приєднання та перетворення) або розподільного балансу (у разі поділу та виділу).

Статтею 82 Закону «Про акціонерні товариства» передбачені спеціальні гарантії майнових прав та інтересів кредиторів

Так, протягом 30 днів з дати прийняття загальними зборами рішення про припинення акціонерного товариства шляхом поділу, перетворення, а також про виділ, а в разі припинення шляхом злиття або приєднання з дати прийняття відповідного рішення загальними зборами останнього з акціонерних товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні, товариство зобов'язане письмово повідомити про це кредиторів товариства і розмістити повідомлення про ухвалене рішення в загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів або через особу, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників фондового ринку. Товариство зобов'язане також повідомити про прийняття такого рішення кожному фондову біржу, на якій акції такого товариства допущено до торгів.

Кредитор, вимоги якого до акціонерного товариства, діяльність якого припиняється внаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення або з якого здійснюється виділ, не забезпечені договорами застави чи поруки, протягом 20 днів після надіслання йому повідомлення про припинення товариства може звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір товариства однієї з таких дій: забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договорів застави чи поруки, дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не передбачено правочином між товариством та кредитором. У разі якщо кредитор не звернувся у строк, передбачений цією частиною, до товариства з письмовою вимогою, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним.

Злиття, приєднання, поділ, виділ або перетворення не можуть бути завершені до задоволення вимог, заявлених кредиторами. Якщо розподільний баланс або передавальний акт не дає можливості визначити до кого з правонаступників перейшло зобов'язання або чи залишилося за ним зобов'язаним товариство, з якого був здійснений виділ, правонаступники та

товариство, з якого був здійснений виділ, несуть солідарну відповідальність за таким зобов'язанням.

Положення, згідно з яким кредитори реорганізованих юридичної особи мають право вимагати дострокового виконання його обов'язків перед ними було вперше введено в вітчизняне правове поле Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 року. У той же час необхідно вжити додаткових заходів щодо захисту кредиторів та самих юридичних осіб (їх учасників) від недобросовісних дій посадових осіб (засновників) здійснюють реорганізацію

У законодавстві необхідно закріпити положення про те, що посадові особи органів акціонерного товариства несуть солідарну відповідальність за шкоду, заподіяну з їх вини цієї організації, її учасникам і кредиторам в результаті реорганізації. При цьому не повинні нести відповідальність посадові особи акціонерного товариства, які голосували проти рішення, яке призвело до заподіяння збитків організації, або не брали участі в голосуванні.

Слід зазначити, що досить часто в юридичній літературі разом з поняттями «злиття» і «приєднання» використовується поняття «поглинання».

Поглинання - процедура одержання повного корпоративного контролю (із придбанням прав власності на частину акціонерного капіталу чи без такого придбання) одного акціонерного товариства над іншим з наступним здійсненням стратегічного та оперативного управління. [118, с.151-152].

У сучасній теорії не має єдиної думки щодо співвідношення злиття, приєднання та поглинання. На думку В.В. Рябота, ототожнення зазначених процесів обумовлено відсутністю зв'язку між юридичним і економічним підходом [119, С.30]. Часто, дії, спрямовані на недружнє злиття (поглинання), є підставою виникнення корпоративного конфлікту. [120, С.105].

Окремі дослідники виділяють «юридичне» і «фактичне» злиття. Під «юридичним» злиттям розуміє передбачені законодавством способи реорганізації злиття і приєднання, а під «фактичним» поглинання, тобто об'єднання активів товариств, в результаті якого економічно вони стають одним

цілим, але юридично залишаються різними самостійними суб'єктами [121, с. 128].

А.А. Данельян робить висновок, що з точки зору права було б правильніше замість поняття «поглинання» вживати поняття «злиття» і «приєднання», оскільки вони використовуються для визначення форми одного процесу концентрації виробництва шляхом його інтеграції [122, С. 54].

Дана точка зору представляється найбільш виваженою і прийнятною з практичної точки зору.

Поділом акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства з передачею всього його майна, прав та обов'язків двом чи більше новим акціонерним товариствам - правонаступникам згідно з розподільним балансом (ч.1. ст.85 Закон «Про акціонерні товариства»).

Наглядова рада акціонерного товариства, що припиняється шляхом поділу, виносить на затвердження загальних зборів акціонерів питання про припинення товариства шляхом поділу, порядок і умови поділу, створення товариств- правонаступників і порядок конвертації акцій товариства, що припиняється, в акції створюваних товариств, затвердження розподільного балансу.

Загальні збори акціонерів товариства, що припиняється шляхом поділу, ухвалюють рішення про припинення товариства шляхом поділу, затверджують порядок і умови поділу, створення нових товариств, порядок конвертації акцій товариства, що припиняється, в акції створюваних товариств, затверджують розподільний баланс. Загальні збори кожного створюваного акціонерного товариства ухвалюють рішення про затвердження статуту і утворення органів товариства. Товариство- правонаступник несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями акціонерного товариства, діяльність якого припиняється шляхом поділу, що виникли до поділу та перейшли до іншого акціонерного товариства- правонаступника. Якщо акціонерних товариств- правонаступників, які несуть субсидіарну відповідальність, два чи більше, вони несуть таку відповідальність солідарно.

Виділом акціонерного товариства визнається створення одного чи кількох акціонерних товариств із передачею йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків акціонерного товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення такого акціонерного товариства (ч.1 ст. 86 Закону «Про акціонерні товариства»).

З акціонерного товариства може виділитися лише акціонерне товариство. Наглядова рада акціонерного товариства, з якого здійснюється виділ, виносить на затвердження загальних зборів акціонерів питання про виділ, порядок і умови виділу, створення нового товариства (товариств), конвертацію частини акцій товариства, з якого здійснюється виділ, в акції створюваного товариства (розподіл акцій створюваного товариства серед акціонерів товариства, з якого здійснюється виділ, та/або придбання акцій створюваного товариства самим товариством, з якого здійснюється виділ) і порядок такої конвертації (розподілу та/або придбання), затвердження розподільного балансу.

Загальні збори акціонерів товариства, з якого здійснюється виділ, ухвалюють рішення про виділ, порядок і умови виділу, створення нового товариства (товариств), конвертацію частини акцій товариства, з якого здійснюється виділ, в акції створюваного товариства (розподіл акцій створюваного товариства серед акціонерів товариства, з якого здійснюється виділ, та/або придбання акцій створюваного товариства товариством, з якого здійснюється виділ) і порядок такої конвертації (розподілу та/або придбання), затвердження розподільного балансу. Загальні збори акціонерів кожного створюваного акціонерного товариства ухвалюють рішення про затвердження статуту і утворення органів товариства.

Акціонерне товариство, з якого здійснюється виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які перейшли до товариства, що виділилося, згідно з розподільним балансом. Товариство, що виділилося, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які виникли у товариства, з якого здійснюється виділ, перед виділом, але не перейшли до товариства, що виділилося. Якщо товариств, що виділилися, два чи більше, вони солідарно

несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями разом з товариством, з якого здійснено виділ. Процедура виділу акціонерних товариств здійснюється аналогічно порядку, визначеному частиною шостою статті 83 Закону «Про акціонерні товариства»

Перетворенням акціонерного товариства визнається зміна організаційно-правової форми акціонерного товариства з його припиненням та передачею всього майна, прав і обов'язків підприємницькому товариству - правонаступнику згідно з передавальним актом (ст. 87 Закону «Про акціонерні товариства»). Акціонерне товариство може перетворитися лише на інше господарське товариство або виробничий кооператив.

Наглядова рада акціонерного товариства, що перетворюється, виносить на затвердження загальних зборів акціонерного товариства питання про перетворення товариства, про порядок і умови здійснення перетворення, порядок обміну акцій товариства на частки (паї) підприємницького товариства- правонаступника. Загальні збори акціонерів товариства, що перетворюється, ухвалюють рішення про перетворення товариства, про порядок і умови здійснення перетворення, порядок обміну акцій товариства на частки (паї) підприємницького товариства- правонаступника. Учасники створюваного при перетворенні нового підприємницького товариства ухвалюють на своєму спільному засіданні рішення про затвердження установчих документів такої юридичної особи і обрання (призначення) органів управління відповідно до вимог законодавства. Розподіл часток (паїв) підприємницького товариства - правонаступника відбувається із збереженням співвідношення кількості акцій, що було між акціонерами у статутному капіталі акціонерного товариства, що перетворилося.

Способом захисту акціонерів власників простих акцій в процесі реорганізації є наділення акціонерного товариства обов'язком викупити на вимогу акціонера його акції, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах акціонерів і голосував проти прийняття загальними зборами рішення про

злиття, поділ, перетворення, виділення товариства, зміни його типу з публічного на приватне (стаття 68 Закону «Про акціонерні товариства»).

Аналізуючи досвід реалізації акціонерами права на незгоду в США О.Віннік робить висновок про наявність наступних етапів механізму його реалізації: етап першого оголошення, в перебігу якого акціонер повинен бути повідомлений про можливість прийняття корпорацією рішення, що дозволяє йому реалізувати право на незгоду; етап відповіді акціонера на перше повідомлення: акціонер до проведення зборів може повідомити корпорацію про своє бажання отримати акції; етап другого повідомлення настає в разі прийняття загальними зборами відповідного рішення; етап другого повідомлення акціонера; етап оплати акцій незгодного акціонера; етап узгодження розбіжностей в оплаті акцій; етап судового рішення [123, С. 257-258].

Незважаючи на фактичні відмінності правового регулювання в США і Україні, що роблять недоцільним повне запозичення такого механізму, є той факт підхід, згідно з яким акціонер може реалізувати своє право на незгоду не беручи участь в загальних зборах, становить інтерес і може бути введений в законодавство України. Таким чином, права акціонера будуть захищені більш повно, оскільки він не буде змушений витрачати час на участь в роботі загальних зборів, з рішенням якого про реорганізацію він свідомо не згоден.

3.2. Правовий режим майна акціонерних товариств при їх ліквідації

ГК України та ЦК України повністю не розкривають суть і змісту поняття ліквідація. Окремі нормативні акти містять визначення поняття «ліквідація», проте ці визначення не мають достатньої ступенем узагальненості і не є бездоганними з точки зору юридичної техніки. Так, поняття «ліквідація» стосовно банкам міститься в ст.2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. Він визначає ліквідацію банку як процедуру припинення функціонування банку як юридичної особи відповідно до положень

цього Закону та Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

У Положенні про порядок припинення корпоративного інвестиційного фонду та розрахунків з його акціонерами при ліквідації [124] ліквідація фонду визначається як ліквідація Фонду - дії, спрямовані на припинення діяльності Фонду, які здійснюються у порядку, передбаченому Законом України «Про інститути спільного інвестування», з дотриманням вимог Цивільного кодексу України та цього Положення.

Поняття «ліквідація» міститься, також, в таких нормативних актах, як Податковий кодекс України, однак, воно, також, отримало неоднозначну оцінку серед дослідників.

Відповідно до ст.104 ЦК України, юридична особа припиняється в результаті ліквідації. Ст. 59 ГК України визначено, що припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його ліквідації. У ст. 79 Закону України «Про акціонерні товариства» вказується, що акціонерне товариство припиняється в результаті ліквідації. У ст. 23 цього Закону до компетенції загальних зборів віднесено рішення про затвердження порядку та строків ліквідації. У цих нормах також акцентується увага на сутності ліквідації як підставу припинення.

Таким чином, в діючому законодавстві під ліквідацією розуміється або факт припинення діяльності, або процедура припинення діяльності.

Великий тлумачний словник української мови, поняття «ліквідація» трактує як припинення діяльності (закладу, підприємства, установи тощо); доведення чого-небудь до кінця з метою позбутися чогось, розрахуватися з ким-, чим-небудь остаточно тощо. На погляд фахівців, з точки зору етимології ліквідація є способом припинення діяльності юридичної особи в цілому, оскільки передбачає повну, остаточну втрату правосуб'єктності, що позбавляє її можливості провадити діяльність, визначену установчими документами. Отже, припинення діяльності суб'єкта господарювання варто пов'язувати лише з ліквідацією [125, С.32]

Теоретичні джерела, також не містять єдиного походу до поняття «ліквідація». Так, Загородній А.Г визначає ліквідацію підприємств як припинення господарської діяльності після продажу всіх його активів, погашення фінансових зобов'язань і розподілу надлишку коштів серед засновників (акціонерів) [126, С.260 -261]. На думку інших фахівців, під ліквідацією треба розуміти припинення юридичної особи у встановленому законом порядку без утворення нових суб'єктів господарювання або приєднання до вже існуючих в по-рядку правонаступництва [127, С.108].

Поняття «ліквідація суб'єкта господарювання» визначають, також, як повне, остаточне припинення діяльності суб'єкта господарювання з підстав, визначених законом, без переходу прав та обов'язків підприємства, що ліквідується, до інших осіб, що виключає правонаступництво [128, С.209]. П.О.Повар обґрунтовує визначення поняття ліквідації підприємства як припинення його існування як суб'єкта права за встановленою законодавством процедурою [129].

На думку дослідників, залежно від суб'єкта, який ініціює процедуру ліквідації може бути виокремлена: а) добровільна ліквідація, якщо юридична особа припиняє існування з власної ініціативи, зокрема й у судовому порядку; б) примусова ліквідація у разі припинення юридичної особи по-за її волею з ініціативи інших суб'єктів.

Крім того, припинення діяльності юридичної особи, зокрема шляхом ліквідації, може здійснюватися на загальних засадах (шляхом подання всіх документів, передбачених для проведення державної реєстрації припинення) та за принципом мовчазної згоди (без подання відповідних довідок з Пенсійного фонду України та органів податкової служби). Однак принцип мовчазної згоди може застосовуватися лише у разі ліквідації юридичної особи за її рішенням [127, С.109].

Розглядаючи примусову ліквідацію господарського товариства, Л.Н. Дорошенко позначає її як міру відповідальності за протиправне діяння, заподіяне товариством у формі дії або бездіяльності, встановлених виключно законом, що

застосовується як судом, так і компетентним органом державної влади, в результаті чого припиняються всі права і обов'язки організації [130, С.38].

Таким чином, з усіх вищенаведених визначень можна зробити висновок, що ліквідація в обов'язковому порядку означає припинення існування акціонерного товариства як суб'єкта господарювання та суб'єкта права.

Згідно ст. 110 ЦК України юридична особа ліквідується:

1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, за позовом відповідного органу державної влади.

У науковій літературі ведеться певна дискусія щодо того, чи тягне за собою закінчення строку і досягнення мети обов'язковість припинення суб'єкта господарювання. Найбільш обґрунтовано видається позиція недоцільності впровадження в законодавстві концепції так званої автоматичної ліквідації, згідно з якою такі обставини, як: закінчення строку і досягнення мети, для якої було створено підприємство, визнаються самостійними підставами ліквідації і рішення про його ліквідацію не потрібно [129, С.9].

Що стосується примусових підстав ліквідації акціонерного товариства, то можна виділити підстави, загальні для всіх видів суб'єктів господарювання і, такі, які встановлені саме для акціонерних товариств.

До загальних на даний момент підстав ліквідації Л.Н. Дорошенко відносить наступні підстави примусової ліквідації: 1) визнання судом недійсності реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які неможливо усунути; 2) неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до

законодавства; 3) здійснення діяльності, що суперечить установчим документам, або забороненої законом; 4) наявність в ЄДР запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням; 5) визнання в установленому порядку банкрутом [130, С.52].

Додаткова підстава припинення акціонерного товариства міститься в ст. 155, 157 ЦК України, ч.4 ст.16 Закону «Про акціонерні товариства». Відповідно до пункту 3 статті 155 ГК України, якщо після закінчення другого та кожного наступного фінансового року вартість чистих активів акціонерного товариства виявиться меншою від статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку. Якщо вартість чистих активів товариства стає меншою від мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законом, товариство підлягає ліквідації.

На сьогодні цю норму називають «однією з найбільш загрозливих для українських підприємств», «архаїчною» і «дуже небезпечною». Обґрунтовується це посиланням на ряд чинників, до числа яких відносять такі: ця норма мала право на існування в 19 і на початку 20 століття. Коли в господарському обороті переважали угоди з купівлі-продажу, а швидкість здійснення платежів і обороту грошових коштів була невеликою. В сучасних умовах статутний капітал, як це сотні разів доводила і світова, і українська ділова практика, не можна розглядати як гарантійний фонд, який покликаний забезпечувати вимоги кредиторів.

По-друге, навіть досконала система бухгалтерського обліку не гарантує абсолютно об'єктивну оцінку активів і зобов'язань. По-третє, така норма суперечить тенденції, яка переважає в законодавстві розвинених країн і спрямована на збереження і підтримку боржника, який опинився в складному фінансовому становищі. [131, С.42]. Вищенаведені аргументи підтверджують також посиланням на те, що «спроби якось пов'язати статутний капітал з вартістю чистих активів компанії здійснювали законодавці більшості розвинених країн, але закінчилися вони або ігноруванням відповідних норм на практиці, або їх суттєвої модифікацією або навіть скасуванням.

Так, ст.15 Директиви 77/91 ЄЕС «Про координацію захисних положень, які для забезпечення захисту інтересів учасників та третіх сторін вимагаються державами-членами від компаній відповідно до положень параграфа другого статті 58 Договору стосується створення публічних компаній з обмеженою відповідальністю, їх діяльності і змін в їх статутному капіталі для того, щоб досягти еквівалентності таких положень» від 13 грудня 1976 р забороняють здійснювати виплати на користь акціонерів компанії, якщо внаслідок таких виплат вартість чистих активів стані менше обсягу статутного капіталу. Значна кількість розвинених країн, включаючи Великобританію і більшість штатів США дозволяють створення і існування компаній без статутного капіталу» [131, С.42].

Сьогодні, практично більш ніж через десять років після введення в дію відповідних положень, можна зробити висновок, що припущення про її небезпеки для вітчизняної економіки не виправдалися. Однак відповідні положення продовжують викликати аргументовану критику вчених.

Так, Ю.Хорт доводить, що вітчизняна концепція статутного капіталу товариства, яка передбачає суворі вимоги по його формуванню і підтримці на певному рівні, не виконує функції забезпечення інтересів кредиторів, вона спрямована тільки на збереження статутного капіталу від повернення його акціонерам [132, С.11].

В цілому, такий підхід видається прийнятним, але саме формулювання пропонованої норми містить певні недоліки: не встановлено конкретний термін для відновлення розміру капіталу, що не уточнена доля товариства, якщо збільшення капіталу не буде здійснено, тощо.

Вважаємо, що виключення з діючого законодавства положень про зменшення розміру статутного капіталу у зв'язку зі зменшенням вартість його чистих активів менше розміру статутного капіталу є передчасним. На даному етапі доцільно вести мову про вдосконалення даних положень, а не про їх повне скасування. В якості одного з можливих варіантів можна запропонувати зменшення вимог до мінімального розміру статутного капіталу.

Ще одну спеціальну підставу ліквідації акціонерних товариств встановлено ч.5 ст.9 Закону «Про акціонерні товариства», де зазначено, що дії, що порушують процедуру створення акціонерного товариства, є підставою для прийняття Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку рішення про відмову в реєстрації звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. У разі прийняття такого рішення Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку звертається до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства.

У статті 105 ГК України прописаний порядок виконання рішення про припинення юридичної особи. Так, учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення письмово повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію.

Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, відповідно до ЦК призначають комісію з припинення юридичної особи (комісію з реорганізації, ліквідаційну комісію), голову комісії або ліквідатора та встановлюють порядок і строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється.

Виконання функцій комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) може бути покладено на орган управління юридичної особи. До комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) або ліквідатора з моменту призначення переходять повноваження щодо управління справами юридичної особи. Голова комісії, її члени або ліквідатор юридичної особи представляють її у відносинах з третіми особами та виступають у суді від імені юридичної особи, яка припиняється.

Строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, не може становити менше двох і більше шести місяців з дня оприлюднення повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи.

Загальний порядок ліквідації прописаний у ст. 111 ЦК України.

Спеціальні положення щодо розподілу майна ліквідованих акціонерних товариств серед кредиторів і акціонерів встановлені в ст. 89 Закону «Про акціонерні товариства».

Так, у разі ліквідації платоспроможного акціонерного товариства вимоги його кредиторів та акціонерів задовольняються у такій черговості:

у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншими ушкодженнями здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою;

у другу чергу вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;

у третю чергу вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів);

у четверту чергу всі інші вимоги кредиторів;

у п'яту чергу виплати нарахованих, але не виплачених дивідендів за привілейованими акціями;

у шосту чергу виплати за привілейованими акціями, які підлягають викупу відповідно до статті 68 цього Закону;

у сьому чергу виплати ліквідаційної вартості привілейованих акцій;

у восьму чергу виплати за простими акціями, які підлягають викупу відповідно до статті 68 цього Закону;

у дев'яту чергу розподіл майна між акціонерами власниками простих акцій товариства пропорційно до кількості належних їм акцій.

Вимоги кожної черги задовольняються після повного задоволення вимог кредиторів (акціонерів) попередньої черги.

У разі розміщення товариством кількох класів привілейованих акцій черговість розподілу майна між акціонерами власниками кожного класу привілейованих акцій визначається статутом товариства.

У разі недостатності майна товариства, що ліквідується, для розподілу між усіма кредиторами (акціонерами) відповідної черги майно розподіляється між

ними пропорційно сумах вимог (кількості належних їм акцій) кожного кредитора (акціонера) цієї черги.

Механізм вчинення дій з метою скасування реєстрації випуску акцій та анулювання свідоцтва (тимчасового свідоцтва) про реєстрацію випуску акцій у разі припинення акціонерного товариства шляхом ліквідації або перетворення, або приєднання до акціонерного товариства, яке є власником акцій товариства, що припиняється, або власником яких є інше товариство, що приєднується (зокрема порядок зупинення обігу акцій; порядок відновлення обігу акцій; порядок скасування реєстрації випусків акцій) передбачений Порядком скасування реєстрації випусків акцій, затверджений Рішенням НКЦПФР від 23.04.2013 р. № 737 [133].

«Банкрутство» та «ліквідація» підприємств, установ та організацій є самостійними, але тісно пов'язаними між собою правовими категоріями, що виникають унаслідок неплатоспроможності суб'єкта господарювання та приводять до припинення юридичної особи, остання з яких має місце на добровільних та примусових засадах. Ліквідація підприємства, установи, організації внаслідок банкрутства є способом примусового припинення юридичної особи та його господарської діяльності у визначеному законодавством порядку, що призводить до втрати працівниками робочих місць. [134, С.313]. На сьогодні відносини у сфері банкрутства регламентує Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII [135].

Припинення господарської правосуб'єктності АТ внаслідок банкрутства характеризуються рядом особливостей, які істотно відрізняють дану процедуру від припинення господарської правосуб'єктності АТ у загальному порядку. Особливості такого припинення обумовлені насамперед тим, що воно можливе у разі, коли неефективна підприємницька діяльність АТ призводить до нездатності товариства виконувати грошові зобов'язання перед кредиторами. При цьому ступінь нездатності АТ боржника виконувати свої грошові зобов'язання, мінімально необхідний для застосування процедур, пов'язаних із припиненням господарської правосуб'єктності АТ внаслідок

банкрутства, визначається господарським судом у рамках провадження у справі про банкрутство. Ініціатором припинення господарської правосуб'єктності АТ внаслідок банкрутства може виступати як саме товариство боржник, так і треті особи — кредитори (ст. 34 Кодексу України з процедур банкрутства). Тобто припинення господарської правосуб'єктності АТ внаслідок банкрутства може відбуватися як у добровільному (з ініціативи товариства), так і в примусовому (з ініціативи третіх осіб) порядку. У зв'язку з цим вважаємо необґрунтованим твердження деяких науковців про те, що ліквідація підприємства внаслідок банкрутства є способом примусового припинення юридичної особи [136, С.24-33]

Остання реформа законодавства про банкрутство тривала кілька років і закінчилась прийняттям у 2018 р. спеціального у цій сфері права закону в новій редакції. Кодекс з процедур банкрутства об'єднав дві системи банкрутства — корпоративне і банкрутство фізичних осіб [137].

На думку фахівців раніше банкрутство спиралося виключно на формальний підхід. За наявності ознак відкривали провадження і жодних проблем не було. Зараз превалює сутнісний підхід. Що це означає? Відтепер суддя не може відкрити папку на комп'ютері, обрати шаблон ухвали про відкриття провадження й заповнити його, не аргументуючи, чому він так зробив. Суддя обов'язково має дослідити як наявність простроченого боргу та спору про право щодо цього боргу, так і можливість виконання боржником зобов'язання, строк якого настав. КзПБ оперує великою кількістю оціночних понять та змушує сторони у справі бути максимально активними. Наприклад, можливість сплатити — цілком оціночне поняття. Отже, боржникові доведеться докладати зусиль та переконувати суд, що він може виконати взяті на себе зобов'язання. Відкриття провадження у справі про банкрутство перестає бути формальним. І боржник, і кредитори мають на вимогу суду надавати документи та докази. А суд у свою чергу аналізуватиме, чи дійсно є ознаки неплатоспроможності та який насправді майновий стан підприємства [138].

Елементами юридичного складу, що опосередковує припинення господарської право-суб'єктності АТ внаслідок банкрутства, є:

1. *Подання до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.* Зазначена заява не є позовом, однак є способом захисту суб'єктивного права кредиторів [136, С.26].

2. *Визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.* Постанова про визнання АТ-боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури ухвалюється господарським судом під час судового засідання за участі сторін у випадках, передбачених ч. 2 і ч. 4 ст. 49, ч. 9 ст. 52, ч. 3 і ч. 6 ст. 57, ст. 58 Кодексу України з процедур банкрутства. Відповідно до ст. 58 Кодексу України з процедур банкрутства суд визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника. Цей строк не може перевищувати 12 місяців.

Слід погодитися із О.М. Гарагоничем, що у Кодексі України з процедур банкрутства варто закріпити диференційований підхід до визначення тривалості ліквідаційної процедури. Наприклад, для проведення ліквідаційної процедури АТ, які мають стратегічне значення для економіки країни або ж у яких значна кількість кредиторів, потрібно більше часу, ніж у випадку банкрутства підприємств, масштаби діяльності яких є незначними [136, С.27].

3. *Державна реєстрація та оприлюднення рішення про визнання АТ банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.* Включення такого елемента до юридичного складу, що опосередковує припинення господарської правосуб'єктності АТ внаслідок банкрутства, є однією з гарантій додержання прав кредиторів товариства та інших учасників господарських відносин.

4. *Зупинення обігу акцій АТ-банкрута.* Таке зупинення обігу акцій товариства здійснюється відповідно до Порядку скасування реєстрації випусків акцій, затвердженого рішенням НКЦПФР від 23.04.2013 р. № 737. Згідно з абз. 20 ч. 1 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства обов'язок по вчиненню дій, необхідних для зупинення обігу акцій АТ-банкрута, покладається на ліквідатора.

5. *Формування ліквідаційної маси АТ.* Обов'язок щодо формування ліквідаційної маси АТ-банкрута відповідно до абз. 7 ч. 1 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства покладається на ліквідатор.

На цьому етапі слід звернути увагу на субсидіарну відповідальність за доведення до банкрутства. Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійний цивільно-правовий вид відповідальності, який покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника при наявності підтвердження вини вказаних осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

Враховуючи судову практику Верховного Суду, можна зробити висновок, що субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства є важливим і обов'язковим елементом ліквідаційної процедури [139]. Субсидіарна відповідальність застосовується за доведення до банкрутства до особи дії та рішення якої призвели до відсутності як коштів на рахунках, так і майна банкрута. Така відповідальність не пов'язується з наявністю вироків у кримінальних справах [140]. Особа, яка притягається до субсидіарної відповідальності, повинна доказати відсутність своєї вини.

Подавати заяви до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства наділений виключно ліквідатор банкрута.

Аналіз фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ліквідатором підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство, дозволяє виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Ліквідатор за наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі, подає таку заяву (про покладення

субсидіарної відповідальності) не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі при наявності обставин недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута [141].

Витрати в ліквідаційній процедурі не є кредиторськими вимогами, а тому такі витрати не можуть бути задоволені за рахунок третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства може бути покладена тільки для задоволення вимог кредиторів [142].

При завершенні процедури ліквідації і подання до суду звіту ліквідатора, заявлення вимог до господарського суду щодо третіх осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за доведення боржника до банкрутства є частиною аналізу фінансового становища банкрута та вжиття всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів боржника [143].

6. *Задоволення вимог кредиторів АТ-банкрута.* Задоволення вимог кредиторів АТ-банкрута здійснюється за рахунок коштів, одержаних від продажу майна товариства, у порядку, встановленому ст. 64 Кодексу України з процедур банкрутства.

7. *Скасування реєстрації випуску акцій АТ-банкрута.*

8. *Затвердження господарським звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу АТ.*

9. *Державна реєстрація припинення товариства в результаті його ліквідації.* Для проведення державної реєстрації припинення АТ-банкрута господарський суд надсилає державному реєстратору копію ухвали про ліквідацію товариства (ч. 2 ст. 65 Кодексу України з процедур банкрутства). З моменту державної реєстрації припинення правосуб'єктності АТ-банкрута шляхом внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру товариство припиняє своє існування і ви буває з числа суб'єктів господарського права [136, С.28-29].

Ліквідаційна процедура, у рамках якої припиняється господарська правосуб'єктність АТ, запроваджується господарським судом, що розглядає справу про банкрутство товариства-боржника. Так, відповідно до ст. 58 Кодексу України з процедур банкрутства у випадках, передбачених цим Кодексом, господарський суд у судовому засіданні за участю сторін ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру. З цього моменту АТ вважається банкрутом, тобто боржником, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена господарським судом. Суд також визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію АТ-боржника. Цей строк не може перевищувати 12 місяців [136, С.24-33].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного у магістерській роботі дослідження правового режиму майна акціонерних товариств було зроблено наступні висновки та пропозиції:

аргументовано доцільність уточнення положень щодо укладання установчого договору шляхом вказівки на його імперативність та строку дії установчого договору;

обґрунтовано доцільність уточнення положень щодо солідарної відповідальності засновників за зобов'язаннями, пов'язаними з його заснуванням, які виникли до його державної реєстрації шляхом уточнення кола осіб які несуть таку відповідальність та впровадження додаткових заходів відповідальності засновників за надання ними неправдивої інформації під час заснування товариства;

уточнено положення щодо складу відомостей, які повинні міститися у статуті акціонерного товариства та запропоновано доповнити вимоги до змісту статуту таким положенням: «інформація про зобов'язання засновників, схвалених акціонерним товариством»;

конкретизовано порядок реалізації акціонерами переважного права, а саме запропоновано уточнити повноваження НКЦПФР шляхом закріплення її обов'язку визнати емісію недобросовісною у разі порушення прав акціонерів під час проведення додаткової емісії акцій;

конкретизовано повноваження загальних зборів акціонерів щодо прийняття рішення про розміщення товариством інших цінних паперів, крім акцій, якщо сума розміщення таких цінних паперів перевищує 25 відсотків вартості активів товариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання (станом на 1 січня 2020 р.). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/ks_opfg_0120.htm.

(дата звернення 1.10.2020)

2. Денисенко К.В. Корпоративні майнові відносини закритих акціонерних товариств. автореф. дис....канд.юрид.наук: 12.00.03. Одеська національна юридична академія, Одеса, 2010. 20 с.

3. Яськів Б.А. Правовий режим майна акціонерного товариства. Юридична наука 2011. № 6. С. 68-76

4. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «правовий режим». Підприємництво, господарство і право. 2016. №12. С.196-201.

5. Качур А. В. Щодо поняття правового режиму майнових прав інтелектуальної власності у сфері господарювання. Право та інновації. № 4 (8) 2014. С.54-63.

6. Гайдамака І. О. Правовий режим: поняття та види. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2008. Випуск 15. С.121-126.

7. Харченко Н. П. Види правових режимів: плюралізм наукових підходів. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 1(22). С.25-28.

8. Зенів, М. М. Поняття і загальна характеристика правового режиму об'єктів спільної власності / Закарпатські правові читання : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-27 квітня 2014 року, м. Ужгород) / за заг. ред. В.І.Смоланки; відп. за вип. Я.В. Лазур, І.М. Полюжин. - Ужгород, 2014. Т.2. С. 53-58.

9. Довбиш О. О. Джерела формування майна учасників цивільних правовідносин. Дис....канд.юрид.наук. 12.00.03. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 187 с.

10. Черненко О. Правовий режим майна державних акціонерних товариств. Підприємництво, господарство і право. 2019. №12. С.130 - 134.

11. Аветисян М.Р. Деякі питання правового режиму майна як складова змісту організаційно-правової форми господарювання. Часопис Київського університету права. 2018. №4. С.176-182.

12. Гузь Є.В. «Майно» як цивілістична категорія «Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013. Серія ПРАВО. Випуск 21. Частина II. Том 1. С.182-185.

13. Гришин С. А. Щодо визначення поняття «майно» у цивільному та господарському праві України. URL: http://конференция.com.ua/files/image/konf%208/sb8_4_26_.pdf.

14. Щербина В. С. Поняття та склад майна господарського призначення. Право і суспільство. 2020. №1. С.194 - 200.

15. Бутрин Н.С. Майно та майнові права в акціонерному товаристві Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. Серія Право. Випуск 16. С.135-137.

16. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44, ст. 356.

17. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.

18. Гулька В. Правовий режим майна суб'єктів господарювання. Юридична газета online. 11 червня 2013 №24 (366). URL:

<https://yurgazeta.com/publications/practice/gospodarskepravo/pravoviyrezhimmayna-subektivgospodaryuvannya.html>. (дата звернення 1.10.2020)

19. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112.

20. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 27.04.2000 р. №92 .

21. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73. Офіційний вісник України. 2013 р., № 19, стор. 97.

22. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5-6, ст. 30.

23. Карнаух Б. П. Поняття майна у практиці Європейського суду з прав людини // Актуальні проблеми приватного права: матеріали міжнар. наук.практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. В. П. Маслова, Харків, 27 лют. 2015 р. Харків, 2015. С. 237-240.

24. Блажівська Н. Тлумачення поняття майна у практиці Європейського суду з прав людини. Підприємництво, господарство і право. 2018. №10. С.219-223.

25. Гаврилюк В. Майно та майнові права і обов'язки як об'єкти універсального правонаступництва при реорганізації юридичних осіб. Юридичні науки. 2013. 2(96). С.81-83.

26. Клементьєва О. Ю. Становлення акціонерних товариств як найбільш розвинутої форми підприємницької діяльності та їх розвиток в Україні.

Ефективна економіка. 2015. №11. URL:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4593>. (дата звернення 1.10.2020)

27. Ягмурджим. А.В. Еволюція становлення та розвитку корпорацій: організаційно-економічний аспект. Вісник економічної науки України. 2008. №1. с.128-131.

28. Обліково-аналітичні аспекти основних операцій акціонерного товариства: теорія і практика: монографія / Н.С. Акімова, О.О. Говоруха, О.В. Топоркова, Т.О Євлаш. Х, ФОП Бровін О.В., 2016. 306 с.

29. Олійник О.В. Акімова Н.С., Безпалова О.О. Історичний розвиток та організаційно-правові аспекти функціонування акціонерних товариств. URL:
www.irbis-nbuv.gov.ua > cgiir... (дата звернення 1.10.2020)

30. Алексеев М.Ю. Рынок ценных бумаг. М.: Финансы и статистика, 1992. 500 с.

31. Про підприємництво: Закон УРСР від 7 лютого 1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 14. С. 168.

32. Про власність: Закон УРСР від 7 лютого 1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 20. С. 249.

33. Про підприємства в Україні: Закон УРСР від 27 березня 1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 24. С. 272.

34. Про цінні папери і фондову біржу: Закон УРСР від 18 липня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 508.

35. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 682.

36. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50 . № 50-51. Ст. 384.

37. Іванова А.С., Ковтун С.В., Пігуль Н.Г. Особливості становлення та розвитку акціонерних товариств в Україні. Економіка і суспільство. 2017. Випуск № 10. С. 256-261.

38. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовтня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 51. Ст. 292.

39. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України від 10 грудня 1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 15. Ст. 67.

40. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди): Закон України від 15 березня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 21. Ст. 103.

41. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 червня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1. Ст. 1.

42. Леось О. Ю., Дегерменджи Д. О., Хазах А. О. Публічні акціонерні товариства: проблеми розвитку та управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. №4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_4_5. (дата звернення 30.09.2020)

43. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Затверджено Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV .Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. ст. 367.

44. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: ратифіковано Законом № 237/94-ВР від 10.11.94 г. Офіційний вісник України. 2006. № 24. стор. 203 ст. 1794.

45. Мельник О. І., Сироїчко К. В., Дмитрієва О. М. Акціонерні товариства в Україні: стан та основні проблеми функціонування. Економіка та держава. 2019. № 11. С. 61-67.

46. Сазонов В. Засновницький договір у створенні господарського товариства. Підприємництво, господарство і право. 2019. №3. С. 63-68.

47. Костова Н. І. Договір про створення акціонерного товариства. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 18. С. 105-108.

48. Лукач І.В. Щодо перспектив існування засновницького договору в акціонерних товариствах і товариствах з обмеженою відповідальністю.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Серія ПРАВО. Випуск 39. Том 1. С. 93-96.

49. Гарагонич О. В. Формування статутного капіталу акціонерних товариств Вісник Академії адвокатури України. 2015. Том 12 число 3(34). С.30-38.

50. Туркот О. А., Рурак В.С. Щодо джерел і порядку формування статутного капіталу акціонерного товариства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. №4. С. 153-161.

51. Янкова О. С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. - Донецьк, 2000. 20 с.

52. Боднарчук А.В. Особливості формування статутного капіталу товариств з обмеженою відповідальністю. Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/osoblivostiformuvannyastatutnogokapitalutovaristvzobmezhenoyuvidpovidalnisty.html>. (дата звернення 1.10.2020)

53. Шурпенкова Р.К. Аналіз статутного капіталу як основного джерела фінансування підприємств. Регіональна економіка 2011. №4. С. 125-131.

54. Смітюх А.В. Щодо впровадження категорій корпоративного капіталу та оголошеного корпоративного капіталу господарських товариств до корпоративного права. Правова держава. 2014. №17. С. 45-49.

55. Довбиш О. О. Поняття майна і порядок його формування при створенні господарського товариства. Теорія і практика правознавства. 2013. Вип.2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_17. (дата звернення 1.10.2020)

56. Лобань О.О. Особливості корпоративної власності. Економіка. Менеджмент. Бізнес». 2016. №3 (17).С.88-92.

57. Лист ДФС від 27.10.2015 р. № 22624/6/999917030315. URL: <https://tax.gov.ua/baneryi/podatkovikonsultatsii/konsultatsiidlyayuridichnihosib/print64733.html>. (дата звернення 20.09.2020)

58. Хорт. Ю. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерних товариств. Підприємництво, господарство і право. 2009. №1. С.78-81.

59. Сарсенов Н. О происхождении понятия «акция». Юрист. 2006. №7(61)
URL: http://v.zakon.kz/magazine/archive/2006_7_8.asp.

60. Об утверждении Положения о ценных бумагах: Постановление Совмина СССР от 19.06.1990 г. № 590.URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaru09/postanov/sbor09/text09501.htm>. (дата звернення 1.10.2020).

61. Петруня Ю. Визначення акції. Предпринимательство, хозяйство и право. 1999. № 4. С. 16-18. с.

62. Смирніцкий Ю. Цінний папір як terra incognita в українському праві, або про що свідчить сертифікат акцій? Юридичний вісник України. 2005. №12. С. 12.

63. Заборовський В.В. Правова природа акцій та процедура їх конвертації в Україні та Російській Федерації. автореф. дис..... канд.юрид.наук: 12.00.03. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 19 с.

64. Яроцький В. Л. Акції та інвестиційні сертифікати як юридичні конструкції цінних паперів. Право та інновації. 2015. № 4 (12). С. 17-24.

65. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. стор. 1126. стаття 268.

66. Швиденко О.С. Акція як об'єкт права власності: автореф. дис... канд.юрид.наук:12.00.03. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2006. URL:: http://dysertaciya.org.ua/disertaciya_1_184.html.

67. Кулик М. М. Бездокументарна акція як корпоративний цінний папір. Актуальні проблеми приватного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. В. П. Маслова, Харків, 27 лют. 2015 р. Харків, 2015. С. 325-329.

68. Глотов М. Олехов І. Дематеріалізація акцій: чи повинні усі АТ здійснювати переведення випуску акцій у бездокументарну форму існування ? URL: <http://pravotoday.in.ua/ua/presscentre/publications/pub368/> .

69. Онуфрієнко О.І. Правове регулювання випуску та обігу емісійних цінних паперів в Україні: дис. ...канд. юр. наук.: 12.00.04. К., 2000. 179 с.

70. Вінник О.М. Господарські товариства і виробничі кооперативи: правове становище. К.: Товариство «Знання», 19-98. 309 с.

71. Посполітак В.В. Правове регулювання ринку цінних паперів у Цивільному та Господарському кодексах України: поняття та класифікація. – Матеріали IV науковопрактичній Конференції ПАРД «Діяльність фондового ринку у світлі нових Господарського та Цивільного Кодексів України» – К.: 26-27 лютого 2004. С. 20-24.

72. Спасибо-Фатеева И.В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения. Харьков: Право, 1998. 256 с.

73. Бірюков В. Визначення поняття цінних паперів. Підприємництво, господарство і право. 2001. №6. С. 50-52.

74. Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами: затверджено Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.12.2006 р. № 1449 (у редакції рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 15.11.2011 р. № 1638). Офіційний вісник України. – 2007. № 6. стор. 139. стаття 235.

75. Про затвердження форми Типового договору андеррайтингу: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 18.09.2012 р. № 1240 (із змінами, внесеними згідно з Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 366 від 19.03.2013 р.). Офіційний вісник України. 2012. № 93. стор. 212, стаття 3802

76. Про затвердження Положення про порядок реєстрації випуску (випусків) акцій при заснуванні акціонерних товариств: Рішення НКЦПФР від 27.05.2014 № 692 Офіційний вісник України офіційне видання від 04.07.2014 2014 р., № 51, стор. 144, стаття 1374.

77. Конєва Т. Фактори формування майна новостворених підприємств Світ фінансів. 2013. №2. с.123-130.

78. Пермінова С.О. Глушко Ю.С. Особливості внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу акціонерного товариства.

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 21. Частина 2. 2016. С.86-92

79. Семчик В. Формування майна Укрзалізниці: питання інтелектуальної власності фонди. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. №5. С.57-62.

80. Постанова КГС ВС від 16 червня 2020 р. Справа № 911/1089/19.URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89910801>. (дата звернення 1.10.2020)

81. Статут публічного акціонерного товариства «Павлоградхіммаш» (м.Павлоград, 2012 р.).URL: <http://www.phm.com.ua/ioe-docs/doc1x1.pdf> .

82.Статут Публічного акціонерного товариства «Миколаїв – Львівський комбінат будівельних конструкцій»: затверджено загальними зборами акціонерів відкритого акціонерного товариства «Миколаїв-Львівський комбінат будівельних конструкцій» Протокол №7 від 27 квітня 2011 р. URL: <http://mykolaivkbk.pat.ua/documents/ustanovchi-dokumenti?doc=6443>. (дата звернення 1.10.2020)

83. Статут ПАО «Український інститут по проектуванню нафтопереробних і нафтохімічних підприємств «Укрнафтохімпроект» (нова редакція): затверджено загальними зборами Відкритого акціонерного товариства «Український інститут по проектуванню нафтопереробних і нафтохімічних підприємств «Укрнафтохімпроект», Протокол №36 від 5 квітня 2019 р. URL: http://www.unxp.com.ua/54_ua.html .

84. Орлова Н. С., Дранник Е. В. Додаткова емісія акцій як механізм управління фінансовими ресурсами акціонерних товариств. Економіка та держава. 2011. № 1. С. 39-40 .

85. Миколишин М. М. Емісія облігацій в активізації емісійної політики банків. Демократичне врядування. 2011. Вип. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_22. (дата звернення 11.09.2020)

86. Лаптев В. Г., Білаш А. В. Особливості розміщення корпоративних цінних паперів в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2018.№ 3. С.55-60.

87. Смирницкий Ю. Слово в защиту эмитентов и неэмитентов акций, а также акционеров. Предпринимательство, хозяйство и право. 2000. № 1. С.18-20.

88. Переверзев А.Н. Проблемы определения понятий выпуска (эмиссии) и обращения акций. Митна справа. 2012. №6. Ч.2, книга 2. С.400-407.

89. Гарагонич О. В. Емісія акцій у разі збільшення статутного капіталу акціонерного товариства Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2015. №5(26). С. 102-116.

90. Порядок реєстрації випуску акцій при збільшенні (зменшенні) розміру статутного капіталу акціонерного товариства. Затверджено Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 21 червня 2018 року № 426. Офіційний вісник України. 2018 р. № 61, стор. 247, ст.2122.

91. Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства: затверджено Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 12.06.2018 р. № 385. Офіційний вісник України. 2018 р., № 59, стор. 402, ст.2083.

92. Постанова Вищого господарського суду України 29 березня 2010 р. № 50/465. URL: http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_2744661.html. (дата звернення 1.10.2020).

93. Шершеневич Г.Ф. Учебник торгового права: по изданию 1914 г. Фирма «СПАРК», 1994. 335 с. URL: <http://www.kursach.com/biblio/0020003/000.htm>. (дата звернення 1.10.2020)

94. Беяневич О.А. Правові питання укладення господарськи договорів в умовах конкуренції покупців. Вісник вищого арбітражного суду України. 1998. С. 186-194.

95. Косенчук В. Переважні права в корпоративних правовідносинах. Юридичний журнал. 2008. №10. С. 94-99

96. Бондар І. До питання компетенції загальних зборів товариства в українському законодавстві. Юридичний журнал. 2013. №1. С. 59-62.

97. Постанова Вищого господарського суду України від 21 липня 2010 р. у справі № 5020-4/278 про переведення прав покупця за договором купівлі-продажу цінних паперів. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10632937>.

98. Порядок здійснення консолідації та дроблення акцій акціонерного товариства: Рішення НКЦПФР від 06.03.2012 р. № 371. Офіційний вісник України. 2012. № 26. стор. 147, ст. 1007.

99. Харченко Н. В. Аналіз практики дивідендних виплат. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2012. №1. С. 148-153.

100. Постанова Вищого господарського суду України від 06 грудня 2006 р. по справі № 19/29. URL: http://www.arbitr.gov.ua/docs/28_1427027.html.

101. Практика розгляду судами корпоративних спорів : Лист Верховного суду України від 01.08.07 р. URL: <http://www.scourt.gov.ua> 10. (дата звернення 1.10.2020)

102. Постанові КГС ВС від 17.01.2018 у справі №910/11316/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71659611> . (дата звернення 1.10.2020)

103. Постанові КГС ВС від 31.01.2018 р. у справі №910/8399/17. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/71954797>. (дата звернення 1.10.2020)

104. У Постанові від 23.05.2018 у справі No 908/660/17. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74378042>. (дата звернення 1.10.2020)

105. Постанова КГС ВС від 18.07.2018 у справі No908/1846/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75429602>. (дата звернення 1.10.2020)

106. Пархоменко Е. Гарантии акционеров. Юридическая практика. 2012. №6 (737). с. 15.

107. Степанов Д. Поглощение, осуществляемое путем приобретения крупного пакета акций, и вытеснение миноритарных акционеров. Хозяйство и право. 2006. № 5 (352). С. 3-23.

108. Елонова Н.Ю Слияния и поглощения: виды, причины, защитные тактики. Советник юриста. 2010. №2. URL: <http://www.dis.ru/library/detail.php?ID=26485>.

109. Зелениця І. М. Захист прав учасників корпорацій від недружніх поглинань. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 2(14) 2012. С.146-150.

110. Постанова КГС ВС від 18.07.2018 у справі № 902/790/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75560122>. (дата звернення 1.10.2020)
111. Постанова КГС ВС від 11.04.2018 у справі №914/940/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73533070>. (дата звернення 1.10.2020)
112. Сахнацкий А., Сахнацка И. Сделка особого внимания. Юридическая практика. 2012. №6. с.14-15.
113. Сіщук Л. В. Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти. Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти. Приватне право і підприємництво. 2015. Вип. 14. С. 32-36.
114. Ніцевич А. Особливості реорганізації юридичних осіб і суб'єктів господарювання в Україні. Юридична газета. 2006. №21(81). С. 9.
115. Сіщук Л. В. Теоретико-методологічні підходи до розуміння поняття реорганізації. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2013. Вип. 33. С. 148-161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2013_33_19. (дата звернення 1.10.2020)
116. Коверзнев М., Коверзнева Г. Правовий аспект реорганізації юридичних осіб. Підприємництво, господарство і право. 2017. №6. С. 29-31.
117. Пашкина Ю. Эмиссия ценных бумаг, размещаемых путем конвертации. URL: <http://www.jus-cogens.ru/?page=experts&nid=121>. (дата звернення 11.09.2020)
118. Гуцалюк О.М. Забезпечення захисту акціонерного товариства від проб недружнього злиття-поглинання. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Економіка», 2015, вип. 15. С.149-158.
119. Рябота В.В. Захист прав акціонерів при злитті та поглинанні акціонерних товариств в Україні: Монографія – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2007. 159 с.
120. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні злиття та поглинання як причина виникнення корпоративного конфлікту. Право та інновації. 2013. № 4. С. 101-114.

121 Зухурова Л. И. Новикова И. Я. Слияния и поглощения. ЭКО. 2007. № 6. С. 117 - 133.

122. Данельян А.А. Корпорация и корпоративные конфликты / Данельян А.А. – М.: Издательский дом «Камерон», 2007. 192 с.

123. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення. Монографія.- К.: Атіка, 2003. 352 с.

124. Положення про порядок припинення корпоративного інвестиційного фонду: Затверджено Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 19.11.2013 № 2606. Офіційний вісник України. 2014 р., № 1, стор. 114, стаття 13.

124. Стрільчук В., Іванюк. Н. Удосконалення законодавства у сфері припинення діяльності суб'єкта господарювання, яке не пов'язане з його банкрутством. Підприємництво, господарство і право. 2016. №5. С. 31-36.

126. Загородній А.Г. Фінансовий словник/ А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк, Т.С. Смовженко – К.: Знання, 2000. 768 с.

127. Гнатів О.М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ 2016. №2. С. 105-111.

128. Руденко Л.Д. До питання про примусову ліквідацію суб'єкта господарювання за рішенням суду. Міжгалузеві зв'язки цивільного, господарського та трудового права: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 28 вересня 2017 року): у 2-х ч. - Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2017. Ч.1. С. 208-213.

129. Повар П.О. Правове регулювання ліквідації підприємств в Україні. автореф. дис.. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право, господарське процесуальне право» / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. 19 с.

130. Дорошенко Л.Н. Правовые основания принудительной ликвидации хозяйственных обществ. Дис....канд.юрид.наук:12.00.04. ИЕПД НАН Украины. Донецк, 2011. 193 с.

131. Єфіменко А. Корпоративні норми нового Цивільного кодексу. Юридичний журнал. 2003. №4. с.40-49.

132. Хорт Ю.В. Механізм захисту учасників акціонерних правовідносин через конструкцію статутного капіталу. автореф. дис.....канд.юрид.наук: 12.00.04 .Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків., 2009. - 19 с .

133.Порядок скасування реєстрації випусків акцій: затверджений Рішенням НКЦПФР від 23.04.2013 р. № 737. Офіційний вісник України. 2013 р. № 46. стор. 155, стаття 1659, код акта 67530/2013 .

134. Фесюра М. Ліквідація, реорганізація, банкрутство підприємства, установи, організації в сучасний період: поняття та юридична сутність. Публічне право № 1 (9) (2013). С. 310-317.□

135. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради. 2019. № 19, ст.74.

136. Гарагоніч О.В. Припинення господарської правосуб'єктності акціонерного товариства внаслідок банкрутства Економіка та право. 2019. №3 (54) с.25-26.

137. Бірюков О. Рік реформи банкрутства: зосередження на розв'язанні штучних проблем. Юридична газета online від 12 листопада 2020 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/rik-reformi-bankrutstva-zoseredzhennya-na-rozvyazanni-shtuchnih-problem.html>. (дата звернення 1.10.2020)

138. Таламанчук К. «КзПБ — це кодекс великих можливостей, проте це і тест на зловживання правами». Закон і бізнес. №44 (1446) 09.11-15.11.2019 р. URL: https://zib.com.ua/ua/139958-kzpb__ce_kodeks_velikih_mozhливостей_prote_ce_test_i_na_zlov.html. (дата звернення 1.10.2020)

139. Жуков С.: Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства у судовій практиці верховного суду. URL:<https://bankruptcy-ua.com/articles/13290>. (дата звернення 1.10.2020)

140. Постанова Верховного Суду від 30 січня 2018 року у справі № 923/862/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72008724>. (дата звернення 1.10.2020)

141. Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2019 року у справі № 906/904/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85617441>. (дата звернення 1.10.2020)

142. Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 5024/980/2011. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80754338>. (дата звернення 1.10.2020)

143. Постанова Верховного Суду від 17 липня 2019 року у справі № 903/636/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83258765> (дата звернення 1.10.2020)

